

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за историју

МАСТЕР РАД

**Прокопијева *Тајна историја* и *Историја дванаест римских
царева* Светонија Транквила. Сличности и разлике**

Ментор:
проф. др Маја Николић

Студент:
Андрија Парезановић ИС16/54

Београд, септембар 2018.

Садржај

Списак скраћеница.....	4
Увод.....	8
1. Светоније.....	11
1.1. Живот и дело.....	11
2. Прокопије	12
2.1. Живот и дело.....	12
3. Дванаест римских царева	13
3.1. Опште одлике.....	13
3.2. Цезари.....	15
3.2.1. Јулије Цезар.....	15
3.2.2. Август.....	18
3.2.3. Тиберије.....	19
3.2.4. Гај Калигула.....	21
3.2.5. Клаудије.....	22
3.2.6. Нерон.....	22
3.2.7. Галба.....	24
3.2.8. Отон.....	25
3.2.9. Вителије.....	26
3.2.10. Веспасијан.....	27
3.2.11. Тит.....	28
3.2.12. Домицијан.....	29
3.3. Религија.....	30
3.3.1. Знамења и предсказања.....	30
3.3.2. Пророчанства, снови и астрологија.....	33
3.3.3. Празноверје.....	35
3.4. Приватни живот.....	36
3.4.1. Жене.....	36
3.4.2. Изопачења.....	38
3.5. Хумор.....	40

4. Тајна историја	43
4.1. Опште одлике.....	43
4.2. Ликови.....	47
4.2.1. Антонина.....	47
4.2.2. Велизар.....	48
4.2.3. Теодора.....	49
4.2.4. Јустинијан.....	50
4.3. Религија.....	52
4.3.1. Бог и судбина.....	52
4.3.2. Јеретици.....	53
4.3.3. Демони и привиђења.....	53
4.4. Људска природа.....	55
4.5. Хумор.....	57
Закључак	59

Списак скраћеница

ИЗВОРИ

- Tajna istorija* Prokopije iz Cezareje, *Tajna istorija*, prevod Albin Vilhar, Beograd 2012.
- Dvanaest rimskih careva* Gaj Svetonije Trankvil, *Dvanaest rimskih careva*, prevod Stjepan Hosu, Rijeka 1978.

ЛИТЕРАТУРА

- Baldwin, *Sexual Rhetoric* B. Baldwin, *Sexual Rhetoric in Procopius*, Mnemosyne, Fourth Series, Vol. 40, Fasc. 1/2 (1987), 150-152.
- Baldwin, *Suetonius* B. Baldwin, *Suetonius: Birth, Disgrace and Death*, Acta Classica Vol. 18 (1975), 61-70.
- Baldwin, *Three-Obol Girls* B. Baldwin, *Three-Obol Girls in Procopius*, Hermes, 120. Bd., H. 2 (1992), 255-257.
- Benediktson, *Structure and Fate* D. T. Benediktson, *Structure and Fate in Suetonius' Life of Galba*, The Classical Journal Vol. 92, No. 2 (Dec., 1996 - Jan., 1997), 167-173.
- Börm, *Procopius* H. Börm, *Procopius, his predecessors, and the genesis of the Anecdota : Antimonarchic discourse in Late Antique Historiography*; y: *Antimonarchic discourse in Late Antique Historiography*, Stuttgart 2015, 305-346.
- Будимир-Флашар, *Преглед* М. Будимир, М. Флашар, *Преглед римске књижевности*, Београд 1963.
- Cameron, *Christianity* A. Cameron, *Christianity and the Rhetoric of Empire : The Development of Christian Discourse*, University of California Press 1991.

Cameron, <i>St. Sophia</i>	A. Cameron, <i>Procopius and the Church of St. Sophia</i> , Harvard Theological Review 58, 161-163.
Cameron, <i>Procopius</i>	A. Cameron, <i>Procopius and the Sixth Century</i> , Routledge 1996.
Cameron, <i>Scepticism</i>	A. M. Cameron, <i>The „Scepticism“ of Procopius</i> , Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte, Bd. 15, H. 4 (Nov., 1966), 466-482.
Cochran, <i>Imperial Character</i>	L. R. Cochran, <i>Suetonius Conception of Imperial Character</i> , Biography Vol. 3, No. 3 (1980), 189-201.
Downey, <i>Paganism and Christianity</i>	G. Downey, <i>Paganism and Christianity in Procopius</i> , Church History, Vol. 18, No. 2 (Jun., 1949), 89-102.
Evans, <i>Christianity and Paganism</i>	J. Evans, <i>Christianity and Paganism in Procopius of Caesarea</i> , Greek, Roman and Byzantine studies vol. 12 (1971), 81-100.
Evans, <i>Procopius and Justinian</i>	J. Evans, <i>Procopius of Caesarea and the Emperor Justinian</i> , Historical Papers Vol. 3, No. 1 (1968), 126-139.
Ferguson, <i>Thematic Rings</i>	M. Ferguson, <i>Thematic Rings and Structure in Suetonius' De Vita Caesarum</i> , University of Arizona 2012.
Frude, <i>Perception of Night</i>	H. Frude, <i>Use and Perception of Night in Suetonius' De Vita Caesarum</i> , University of Canterbury 2013.
Gordon, <i>Financial Policies</i>	C. D. Gordon, <i>Procopius and Justinian's Financial Policies</i> , Phoenix, Vol. 13, No. 1 (Spring, 1959), 23-30.
Greatrex, <i>Recent Scholarship</i>	G. Greatrex, <i>Perceptions of Procopius in Recent Scholarship</i> , Histos 8 (2014), 76-121.
Greatrex, <i>Procopius Works</i>	G. Greatrex, <i>The Dates of Procopius Works</i> , BMGS 18 (1994), 101-114.
Kaldellis, <i>Tyranny</i>	A. Kaldellis, <i>Procopius of Caesarea: Tyranny, History, and Philosophy at the End of Antiquity</i> , University of Pennsylvania Press 2004.
Kaldellis, <i>Date and Structure</i>	A. Kaldellis, <i>The Date and Structure of Prokopios' Secret History and His Projected Work on Church History</i> , GRBS 49 (2009), 585-616.
Korte, <i>Portrayal of Theodora</i>	N. E. Korte, <i>Procopius' Portrayal of Theodora in the Secret History</i> , Hirundo: The McGill Journal of Classical Studies, Volume III (2005), 109-130.

- Lee, *Kataskopoi* A. D. Lee, *Procopius, Justinian and the Kataskopoi*, The Classical Quarterly, New Series, Vol. 39, No. 2 (1989), 569-572.
- Luke, *Ideology and Humor* T. Luke, *Ideology and Humor in Suetonius' Life of Vespasian* 8, Classical World, Volume 103, Number 4, Summer 2010, 511-527.
- Migdał, *Demons* J. Migdał, *Magic, Demons and Apocalypse in the Composition of Historia Arcana by Procopius of Caesarea*; y: Źródła Humanistyki Europejskiej 5, Kraków 2012, 127-147.
- Milns, *Suetonius* R. D. Milns, *Suetonius and Vespasian's Humour*, Acta Classica Vol. 53 (2010), 117-123.
- OCD The Oxford Classical Dictionary, ed. M. Cary, Oxford 1949.
- ODB The Oxford Dictionary of Byzantium I-III, ed. A. Kazhdan, New-York-Oxford 1991.
- On Chong-Gossard, *Women* J. K. On Chong-Gossard, *Who Slept With Whom In The Roman Empire? Women, Sex, And Scandal In Suetonius' Caesares*; y: *Private and Public Lies: The Discourse of Despotism and Deceit in the Graeco-Roman World*, edited by Andrew Turner, James Kim On Chong-Gossard and Frederik Vervaeke, Boston 2010, 295-328.
- Pryzwansky, *Imperial Ideals* M. M. Pryzwansky, *Feminine Imperial Ideals in the Caesares of Suetonius*, Duke University 2008.
- Rolfe, *Biographies* J. C. Rolfe, *Suetonius and His Biographies*, Proceedings of the American Philosophical Society, Vol. 52, No. 209 (1913), 206-225.
- Wallace-Hadrill, *Virtues* A. Wallace-Hadrill, *The Emperor and His Virtues*, Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte, Bd. 30, H. 3 (3rd Qtr., 1981), 298-323.
- Wardle, *God and Man* D. Wardle, *Suetonius on Augustus as God and Man*, The Classical Quarterly New Series, Vol. 62, No. 1 (May 2012), 307-326.
- Wardle, *Rise to Power* D. Wardle, *Suetonius on Vespasian's Rise to Power Under the Julio-Claudians*, Acta Classica Vol. 53 (2010), 101-115.
- Wardle, *Vespasianus Religiosus* D. Wardle, *Suetonius on Vespasianus Religiosus in AD 69-70: Signs and Times*, Hermes 140. Jahrg., H. 2 (2012), 184-201.
- Van Wassenhove, *Galba* B. Van Wassenhove, *The Representation of Galba in Suetonius*, Athenaeum 96.2, 2008: 623-634.

Zadorojnyi, *Colour*

A. V. Zadorojnyi, *Colour in Suetonius' Lives of the Caesars; y: Fame and Infamy*, Edited by Rhiannon Ash, Judith Mossman, and Frances B. Titchener, Oxford University Press 2015, 285-298.

Увод

Столећима су Светонијеве биографије привлачиле пажњу знатижељних читалаца. У њима је Светоније обухватио крај једног великог периода римске историје, пропаст републике, али и I век новоуспостављеног принципата. Иако је ово време судбоносних одлука, које су из темеља промениле римску државу изнутра, у њима нема описа историјских догађаја који су те промене покренули. Штавише, биографије у себи садрже обиље анегдота, скандала, гласина и детаља у којима Светоније не успева да раздвоји битно од небитног. Истовремено оне садрже податке које је писац сакупио из прве руке, што од сведока које је лично познавао, што из докумената којима је имао приступ, а који би највероватније остали непознати. Из те мешавине гласина, веровања и нагомиланих података каткада провири – захваљујући сакупљеном материјалу или некој анегдоти – убедљива слика царске личности.¹

Готово исто доба приказао је и Корнелије Тацит, у делима која представљају врхунац римске историографије. Човек аристократског порекла, несумњиво ширег погледа на римску историју, оригинално је, и са извесном дозом песимизма, наслутио опадање римске моћи. Делимично због људског духа, вечито склоног сензационализму, делимично зато што се судбина поиграла са највећим римским историчарем – његова дела су непотпуно сачувана – поколења су давала предност Светонију.² Иако другоразредни писац, Светонијев утицај био је огроман, већи од многих познатијих писаца.³ Ипак, не смемо бити преоштри према Светонију Транквилу. Његово дело на извештан начин допуњује Тацитову историју, и из другог угла осветљује почетак историје принципата. Од огромног је значаја то што су биографије сачуване, јер би историја I века чији су обриси ионако нејасни постала још тамнија и замршенија.

Потпуно другачију судбину имала су дела „последњег великог античког историчара“. Слављен и хваљен због своје *Историје ратова*, како у свом тако и у потоњим временима, Прокопије је нападнут одмах по објављивању *Тајне историје* заједно са Алеманусом. И док су разне сцене које је описао Транквил биле надалеко чувене, а сам Светоније постао узор средњовековним биографима, *Тајна историја* је

¹ Будимир-Флашар, *Преглед*, 560.

² Из предговора С. Хосуа, *Dvanaest rimskih careva*, 13.

³ Rolfe, *Biographies*, 213.

оспаравана са свих страна.⁴ Иако је дело откривено и објављено у XVII веку, требало је да прођу скоро читава два и по века да би научници доказали Прокопијево ауторство. Колико су Прокопијеви описи и критика главних људи РOMEЈСКОГ царства уздрмали мишљење које је интелектуална јавност имала о Јустинијановој епоси, говори то што је било оних који су тврдили да је Јустинијанов карактер изражен у делу психолошки немогућ, а било је и има оних који су у Прокопијевом односу према Јустинијану видели шизофренију.⁵

Нажалост, Прокопије је готово једини зрак светлости који разбија таму прве половине VI века византијске повести. Док у *Историји ратова* велича владавину Јустинијана и Теодоре, *Тајна историја* представља његову наоштрију критику царске политике. Разлике у опису цара и царице у његовим главним делима готово су непомирљиве. Због тога су истраживачи често оспаравали веродостојност података које он износи, али упркос свим противречностима *Тајна историја* не престаје да буди интересовање.

Нас у овом раду не занима истинитост и веродостојност изнетих тврдњи. Нећемо поредити Светонија са Тацитом, нити Прокопијеве радове међусобно, како бисмо истицали очигледне противречности, недоследности и потпуно опречне ставове. Овде ћемо изворима, биографијама *Дванаест римских царева* и *Тајној историји*, приступити као књижевним делима. Стога нас у првом реду интересују: структуре дела, ликови, тематика и стилске особености двојице аутора.

Прва два поглавља овог рада замишљена су као својеврстан кратак увод у тему. Желели смо да поставимо временски оквир унутар којег су наши аутори стварали. Главни део рада представљају 3. и 4. поглавље, као поглавља која доносе анализу *Дванаест римских царева* и *Тајне историје*.

Треће поглавље посвећено је Светонијевом делу. У њему смо анализирали структуру биографија, а потом и ликове цезара појединачно. Желели смо да сажето прикажемо карактер сваког од цезара. У биографијама је очита симетрија која долази због прстенасте композиције дела. Уводима Светоније антиципира догађаје из каснијег живота: позитивни и негативни примери Клаудијеваца најављују Тиберијеву промену, Германикове врлине најављују Калигулине гадости, Клаудије је као дечак дуго времена био под туђим надзором – касније ће га надзирати жене и евнуси... Многе ствари се

⁴ Прва издања Светонијевог дела излазе крајем XV века.

⁵ Из предговора Р. Радића, *Тајна историја*, 19. Evans, *Procopius and Justinian*, 136.

понављају и појављују у паровима.⁶ Код Светонија религија игра изузетно важну улогу. Неки истраживачи сматрају да управо кроз прстенасту композицију Светоније преноси своје разумевање судбине и историје.⁷ Огроман део биографија посвећен је приватном животу цезара. Светоније кроз поступке царева и њихове склоности у интимном животу, заокружује поглед на царски карактер. Анализу дела завршавамо прегледом употребе хумора, којим аутор такође слика особине својих цезара.

Четврто поглавље посвећено је *Тајној историји*. Највећи део анализе посветили смо општим одликама дела и ликовима цара и војсковође и њихових жена. Религијски мотиви су веома важни за поенту Прокопијевог дела; део о демонима представља саму суштину напада у памфлету.

Упркос жанровској разлици, трудили смо се да издвојимо најочигледније мотиве око којих аутори граде своју причу и помоћу којих склапају карактере ликова које нам приказују. Треба напоменути да су Светонијеве биографије неупоредиво обимније дело од *Тајне историје*, и да смо желели да избегнемо понављања.

Изворе смо користили у преводима Стјепана Хосуа⁸ и Албина Вилхара⁹. Од литературе треба споменути студије Аверил Камерон¹⁰ и Ентонија Калделиса¹¹. Сву осталу литературу чине чланци и расправе истраживача, углавном класичних филолога, који су изучавали Светонијева и Прокопијева дела.

⁶ Видети: M. Ferguson, *Thematic Rings and Structure in Suetonius' De Vita Caesarum*, University of Arizona 2012.

⁷ Benediktson, *Structure and Fate*, 168.

⁸ Gaj Svetonije Trankvil, *Dvanaest rimskih careva*, prevod Stjepan Hosu, Rijeka 1978.

⁹ Prokopije iz Cezareje, *Tajna istorija*, prevod Albin Vilhar, Beograd 2012.

¹⁰ A. Cameron, *Procopius and the Sixth Century*, Routledge 1996.

¹¹ A. Kaldellis, *Procopius of Caesarea: Tyranny, History, and Philosophy at the End of Antiquity*, University of Pennsylvania Press 2004.

1. Светоније

1.1. Живот и дело

Гај Светоније Транквил¹² рођен је између 69-77. године, могуће и у самом Риму, за време владавине Веспасијана.¹³ Из своје младости запамтио је владавину Домицијана, последњег цара из Веспасијанове династије. Иако Плинијева писма која спомињу Светонија покривају раздобље 96-112. године, о његовом животу мало шта можемо рећи са сигурношћу. Био је секретар цара Хадријана, али је отпуштен због огрешења о дворску етикецију. Положај му је омогућио приступ архивској грађи, као и контакте са различитим људима, од којих је могао добијати разноврзне податке.¹⁴ Све што је било важно за његове списе он је вредно и савесно прикупљао, па су његова дела урађена на основу богате документације. Око 120. године написао је, и посветио Септимију Клару, своје биографско дело – *О животу дванаест царева*, једино његово дело које је до нас стигло готово цело очувано.¹⁵ Делимично су сачуване биографије *О славним људима*, а бројна друга његова дела данас су изгубљена. Оскудност података о Светонијевом животу показује чињеница да у науци није утврђена година смрти римског полиграфа.¹⁶

¹² За основну литературу видети: OCD, 865-866.

¹³ Rolfe, *Biographies*, 210. Болдвин рођење ставља у 61/62. годину, Baldwin, *Suetonius*, 61-67.

¹⁴ Rolfe, *Biographies*, 212.

¹⁵ Будимир-Флашар, *Преглед*, 558. Rolfe, *Biographies*, 213.

¹⁶ Болдвин смрт ставља у 128. годину, Baldwin, *Suetonius*, 70.

2. Прокопије

2.1. Живот и дело

Прокопије¹⁷ је рођен око 500. године у Палестинској Цезареји.¹⁸ У младости је стекао изузетно образовање, како у Цезареји, тако и у реторској школи у Гази. Потоњи писци спомињу га као ретора, а *Суда* га назива ретором и софистом.¹⁹ Средином треће деценије V века постао је *assesor* – правни саветник Јустинијановог војсковође Велизара.²⁰ И њему је као и Светонију положај омогућио увид у разна поверљива документа. Осим података које је прикупио из докумената, присуствовао је лично многим историјским догађајима које описује, а путујући са Велизаром могао је изблиза да посматра и источна и западна бојишта. Један је од ретких писаца који је очуван у целини, јер су до нас стигла сва три његова дела: *Историја ратова* у VIII књига, *Тајна историја*, као и панегирик *О грађевинама*. Првих VII књига *Историје ратова* завршио је истовремено са *Тајном историјом* око 550/551. године, а последња VIII књига објављена је 553. године.²¹ Своје последње дело, *О грађевинама*, писао је вероватно на захтев самог цара, али га је смрт омела у томе да панегирик заврши до краја.²²

¹⁷ За основну литературу видети: ODB, 1732.

¹⁸ Greatrex, *Recent Scholarship*, 77.

¹⁹ Börm, *Procopius*, 323.

²⁰ Greatrex, *Recent Scholarship*, 77.

²¹ Greatrex, *Procopius Works* 113. Прилично је убедљиво Калделис образложио 550. годину у својој расправи: A. Kaldellis, *The Date and Structure of Prokopios' Secret History and His Projected Work on Church History*, GRBS 49 (2009), 585-616.

²² Еванс ставља *О грађевинама* у 558. годину, па то можемо узети за *terminus post quem* Прокопијеве смрти: Evans, *Procopius and Justinian*, 134.

3. Дванаест римских царева

3.1. Опште одлике

Дванаест римских царева, а заправо биографије Цезара и првих једанаест римских царева, нити су од великог уметничког значаја – јер Светоније није поседовао Тацитов таленат – нити од великог значаја као историјски извор, јер му недостаје критички суд.²³ Првих шест биографија посвећено је владарима који су по рођењу надимак Цезар носили у свом имену, док је одавно примећено да су осталих шест биографија једноставније и краће.²⁴ Није сачуван почетак Цезарове биографије, где је Светоније можда објаснио свој поступак приликом излагања материје. Иако су биографије и раније писане у Риму, његов поступак се разликује од оног у ранијим списима, као и од оног у грчком оригиналу.²⁵ У његовом делу нема моралистичке тежње, изузетно изражене код Плутарха, филозофије историје, па чак ни покушаја да се ствари објасне дубље.²⁶ Светонијев поглед на царски карактер је концептуално једноставан, док су његове конструкције екстремне и круте. Лошим царевима управљају страсти, њихови погледи на свет су егоцентрични, немају одговорност према сопственом окружењу, склони су најразличитијим опачинама...²⁷ Код добрих царева све је обрнуто. Власт је за Светонија заправо тест карактера. Праве особине се откривају тек када личност добије слободу деловања. Када је доласком на власт спољашња брана уклоњена, карактер његових јунака који су услед околине прикривали, долази до изражаја са свим својим манама и врлинама.²⁸

Писац у делу користи прстенасту композицију, иако то не саопштава отворено.²⁹ Светоније нас уводи у причу о цару излагањем о пореклу и старини рода свога јунака, као и о његовој породици. Затим излаже живот цезара у главним цртама, да би потом прешао на детаљан опис, прво државничког, а онда и приватног живота цара. Аутор сам

²³ Rolfe, *Biographies*, 220.

²⁴ Benediktson, *Structure and Fate*, 167.

²⁵ Rolfe, *Biographies*, 215.

²⁶ Будимир-Флашар, *Преглед*, 560.

²⁷ Cochran, *Imperial Character*, 199.

²⁸ Исто, 200.

²⁹ Ferguson, *Thematic Rings*, 12.

каже да прво описује дела која заслужују похвалу или барем не заслужују прекор, а онда описује срамоту и злочине.³⁰ Догађаје не излаже хронолошки, већ по врстама, како би их што прегледније приказао.³¹ Код њега су могући најчуднији обрти. Мане из младости у каснијем животу могу прећи у врлине, док се са врлинама дешава супротно. Због свега овога Светоније је понекад нејасан, а врло често и противречи самом себи. Није важно да ли је у питању Август, чија суровост постаје благост, или Калигула, чија се добра дела не разликују од дела најбољих царева, или Тит, којем поред свих врлина пребацују окрутност и разврат, због свог концепта описа Светоније неретко збуњује читаоца. Сви историјски догађаји које саопштава подређени су личности цара.³² Ако хронологија или нека историјска чињеница не одговара његовој замисли, Светоније их вешто заобилази како би околности уклопио у карактер свог јунака.³³ Када се свему овоме додају и бројне гласине које писац наводи, резултат који се добије је тај да ниједан цар не изгледа херојски.³⁴

³⁰ *Dvanaest rimskih careva, Neron*, 19.

³¹ *August*, 9.

³² Rolfe, *Biographies*, 214.

³³ Cochran, *Imperial Character*, 194. О овоме ће бити више речи у поглављима о Галби и Веспасијану.

³⁴ Rolfe, *Biographies*, 221-222.

3.2. Цезари

За разлику од *Тајне историје*, која осим успутног спомињања појединих људи готово и да нема позитивно описану личност, Светонијеви цезари се могу поделити у три групе. Изузетно позитивно су описани Јулије Цезар, Веспасијан, Тит и Август, који је парадигма идеалног владара. Изузетно негативно су приказани Тиберије, Домицијан, Калигула и Нерон, од којих су последња двојица симболи лудила, обести и тираније. Може се рећи да је Светоније равнодушан према Клаудију, Галби, Отону и Вителију.³⁵

3.2.1. Јулије Цезар

Род Јулијеваца изводио је своје порекло од Енеје, и до Цезара није имао значајнијег представника. Његова младост пада у време жестоких сукоба између оптимата и популара које је и сам подржавао. Као непоколебљивом присталици Маријеваца живот му је био угрожен и морао је да избегне из Рима. Сула га је помиловао после молби својих најбољих пријатеља, упутивши им пророчке речи, да ће Цезар бити узрок пропасти оптимата, зато што „у Цезару се крије више него један Марије.“³⁶

Једна од главних Цезарових особина је славољубивост. У Гадесу је видео кип Александра Великог који га је растужио, јер ништа није постигао у годинама у којим је Александар владао читавим светом.³⁷ Од тада Цезаром управља његова амбиција. Она је била огромна. Током сваке службе коју је обављао био је умешан у сумњиве активности. Док је био едил, у самом Риму проносиле су се гласине о завери, којом је, по његовом повратку из Шпаније, требало уништити сенат.³⁸ Завера је пропала због смрти једног од завереника, али је Цезар наставио да увећава своју моћ. Као претор споменут је међу Катилининим друговима. Проказивач је чак обећавао да ће показати својеручно

³⁵ On Chong-Gossard, *Women*, 297. Rolfe, *Biographies*, 222. Cochran, *Imperial Character*, 196. Неспорно је да Август, Тит и Веспасијан спадају у „добре“ царева, а Калигула, Нерон и Домицијан у „лоше“ царева. Недоумицу изазивају биографије Јулија Цезара и Тиберија, јер описи обојице нагињу средини, с тим да је Цезар ипак ближи првој а Тиберије другој групи царева.

³⁶ *Dvanaest rimskih careva, Julije Cezar*, 1.

³⁷ *Julije Cezar*, 7.

³⁸ *Julije Cezar*, 9.

Цезарово писмо Катилини.³⁹ Након претуре, споразум са Красом и Помпејем, донео му је конзулску службу, и више се ништа „у држави није смело урадити, што се неком од њих тројице не би свидело.“⁴⁰

Конзулат је Цезар обављао против ауспиција и закона.⁴¹ Као конзул је злоупотребавао своја овлашћења. Свога колегу Бибула оружјем је отерао са Форума, јер је против његовог аграрног закона објављивао неповољна знамења. „Од тада је Цезар све државне послове водио сам и по својој вољи.“⁴² Осим присвајања власти, говорило се да је отровао тужитеља, чијим лажима је неуспело покушао да уништи оптиматску странку.⁴³ Цезар је заправо приказан као бескрупулозан човек, који у жудњи за врховном влашћу не преза ни од чега, тако да је свако средство за постизање исте оправдано.⁴⁴

Преокрет у његовој каријери настаје, када је поново потпомогнут зетом и тастом, овога пута, уместо конзулата изабрао да управља Галијом. Тамо је провео девет година, а провинција му је „својим новчаним средствима и згодним положајем могла пружити довољно прилика за тријумфе.“⁴⁵ Након Луке, врховно заповедништво му је продужено на још пет година. „Отада није пропустио ниједну прилику за рат, ни онда кад је био неправедан или опасан. Нападао је без разлога једнако савезничка као и непријатељска и дивља племена, тако да је сенат једанпут закључио послати посланике да извиде стање у Галији, а неки су предлагали да се Цезар изручи непријатељима.“⁴⁶ По истеку врховног заповедништа у провинцији, Цезар је тражио да му се дозволи да се за конзулат надмеће у одсуству, а кад је ово остварио „почео је сновати нешто више, и пун наде није ништа пропустио да...што већи број људи придобије каквим даром или услугом.“⁴⁷

Цезарова амбиција довела је до грађанског рата. Његови противници са пуно зебње гледали су како Цезаров утицај расте. Дошло је до сукоба између његових присталица и оптимата. Држање својих непријатеља он је искористио као изговор за рат.⁴⁸ На Рубикону му се указало знамење које је наговештавало његов успех: огроман фрулаш, ванредне лепоте, засвирао је бојни знак и прешао на другу обалу реке.⁴⁹ То је схваћено као позив богова да се крене на Рим. Сасвим је јасно да је у Светонијевим

³⁹ *Julije Cezar*, 17.

⁴⁰ *Julije Cezar*, 19.

⁴¹ *Neron*, 2.

⁴² *Julije Cezar*, 20.

⁴³ Исто.

⁴⁴ Rolfe, *Biographies*, 222.

⁴⁵ *Julije Cezar*, 22.

⁴⁶ *Julije Cezar*, 24.

⁴⁷ *Julije Cezar*, 26.

⁴⁸ *Julije Cezar*, 30.

⁴⁹ *Julije Cezar*, 32.

очима Цезар највећи кривац за рат. Иако наводи опречне ставове, занимљиво је помињање Помпеја, који је често умео да каже „да је Цезар хтео изазвати свеопшти метеж јер из властитих средстава није могао нити завршити градње које је започео, нити испунити очекивања народа.“⁵⁰ Ове речи још више долазе до изражаја када се има у виду Цезарова похлепа. Светоније каже да је Цезар узимао новац не само од савезника него и од градова који су му отворили врата при доласку. У Галији је опљачкао светиње и храмове богова, а за време првог конзулата украо је три хиљаде фунти злата са Капитола, и заменио их позлаћеним бакром.⁵¹ „Касније је очитим отимачинама и пљачком храмова подмиривао трошкове за грађанске ратове и издатке за тријумфе и јавне приредбе.“⁵² Иако је Цезар успешно окончао рат, а потом после дуго времена средио стање у држави, његова амбиција није му давала мира.

Славољубље је Цезару донело славу, али славољубље му је донело и пропаст. У свом заносу славом прешао је границу дозвољену обичном смртнику. „Примио је претеране части и допустио да му се доделе веће почасти него што их човек сме постићи.“⁵³ Осим овога посегнуо је за краљевском влашћу. Од протеривања Тарквинија из Рима, ништа није било тако омражено као краљевска власт, *rex* је била прокажена реч. Многа краљевска обележја пренета су у републику, али Римљане ништа није плашило као дијадема. Када су трибуни желели да са Цезаровог кипа скину лаворов венац са белом врпцом, Цезар се супротставио, и „отада више није могао уклонити клевету да тежи за краљевским именом.“⁵⁴ Незадовољни су убрзо почели да организују завере. Испод Брутовог кипа освануле су речи: „О да си жив!“⁵⁵ Завереници су одабрали сенатску седницу сазвану за петнаести март да остваре свој наум.

Цезара је харуспекс упозорио да се чува мартовских ида. Када су иде дошле Цезар, кога „никакво празноверје није никада ни од каквог наума одвратило“⁵⁶, се наругао гатару. Упркос лошим знамењима, он је ушао у већницу „презревши верске обзире“.⁵⁷ По свему судећи Цезар је праведно убијен.⁵⁸ Ипак, Светоније биографију

⁵⁰ *Julije Cezar*, 30.

⁵¹ *Julije Cezar*, 54.

⁵² Исто.

⁵³ *Julije Cezar*, 76.

⁵⁴ *Julije Cezar*, 79.

⁵⁵ *Julije Cezar*, 80. Брут је протерао Тарквиније из Рима.

⁵⁶ *Julije Cezar*, 59.

⁵⁷ *Julije Cezar*, 81.

⁵⁸ Wardle, *God and Man*, 308. Rolfe, *Biographies*, 222.

завршава Цезаровом апотеозом, коју је означила звезда репатица, и која је била не само по објави већ и по општем уверењу народа.⁵⁹

3.2.2. Август

Светоније излагање о Августу започиње причом о његовој децјој собици, која се показивала сто година после Августове смрти. У њој је обожени Август испољавао своју моћ, његов *pater* кажњавао је изгреднике који су учинили светогрђе, ушавши у њу без нужде и без поштовања.⁶⁰

Након Цезаровог убиства држава је утонула у грађанске ратове. Њих је Август водио не због власти, већ због уверења „да ништа није важније него осветити смрт ујака и очувати његове одредбе“.⁶¹ Ружне гласине пратиле су једнако Августа као и Цезара. Сумњало се да је одговоран за смрт обојице конзула. Конзуле је уклонио да би након победе над Антонијем сам постао господар државе.⁶² Гласине је оснаживала његова суровост коју је много пута показао.⁶³ Због суровости током тријумвирата навукао је на себе многоструку мржњу.⁶⁴ Од победе у грађанским ратовима, код Августа долази до промене. Погубио је једино Антонија Млађег и Цезариона, осталу је Антонијеву и краљичину децу као да су му најближи рођаци помагао.⁶⁵

За Светонија је Август пример идеалног владара. Он је затворио Јанусов храм јер је успоставио мир и на копну и на мору.⁶⁶ Сам је одржавао суђења, а пресуде је изрицао са највећом благошћу.⁶⁷ „О његовој благодати постоје бројни и јаки докази“, благошћу је узвраћао чак и својим политичким противницима.⁶⁸ За разлику од Цезара који је прешао границу која раздваја човека и божанство, Август је одбио све претеране почести а посебно име *dominus*, које је схватао као погрду и увреду.⁶⁹ Прихватио је једино, и то на велико наваљивање народа, надимак *Отац отаџбине*.⁷⁰ Све што је Август урадио,

⁵⁹ *Julije Cezar*, 88.

⁶⁰ *Avgust*, 6. Wardle, *God and Man*, 324-325.

⁶¹ *Avgust*, 10.

⁶² *Avgust*, 11.

⁶³ *Avgust*, 13, 15.

⁶⁴ *Avgust*, 27.

⁶⁵ *Avgust*, 17.

⁶⁶ *Avgust*, 22. Код Ливија је Августова заслуга још већа, јер он наводи да је храм само два пута у римској историји после Нумине владе био затворен: после Првог пунског рата и после битке код Акција.

⁶⁷ *Avgust*, 33.

⁶⁸ *Avgust*, 51, 55.

⁶⁹ *Avgust*, 53.

⁷⁰ *Avgust*, 58.

урадио је за добро народа.⁷¹ Коначно, уместо поновне успоставе републике одлучио је да задржи власт, и тешко је рећи „је ли био бољи исход или одлука његова“.⁷²

Његове успехе у државним пословима пратили су несреће у приватном животу. Све што је задесило Августову кућу Светоније је сажео у речима: „Августа напусти Фортуна.“⁷³ Сви који су били планирани да га наследе умирали су један за другим. Обе Јулије, унуку и кћер, прогнао је због срамоте, а пасторак Тиберије остао је једини наследник.⁷⁴

Светоније придаје велику пажњу држању царева у последњим тренутцима. Последње речи или поступци често откривају карактер личности. Август је дочекао лаган крај, онакав какав је одувек желео. У Ливијином наручју доживео је „еутаназију“ за коју се увек, када би чуо да је неко умро без болова, молио боговима.⁷⁵

3.2.3. Тиберије

Тиберије је припадао угледном патрицијском роду Клаудијеваца. У том роду, и међу женама и међу мушкарцима, постоје опречни примери који иду из једне крајности у другу. „Многи Клаудијевци су били ванредно заслужни за државу, али су многи радили и против државе“: од Клаудија Друза који је подигао кип са дијадемом и покушао да завлада Римом, до Клаудија Марцела који је последњи у римској историји извршио *spolia opima*.⁷⁶

Тиберије је случајно постао цар. Ниједан његов поступак није утицао на стицање власти, крива је била окрутна Фортуна која је Августу отела синове.⁷⁷ И као што није утицао на добијање власти ранији његов живот био је више последица присиле него избора. Као дечак морао је да прати родитеље у бегу, јер су били на супротној страни у грађанском рату.⁷⁸ По Августовој наредби морао је да се растави од Агрипине, коју никада није преболео, да би се оженио његовом ћерком Јулијом.⁷⁹ У провинцијама се прославио као војсковођа и чак прославио овацију.⁸⁰ Али „усред толике среће, у

⁷¹ *August*, 42.

⁷² *August*, 28. Frude, *Perception of Night*, 11.

⁷³ *August*, 65.

⁷⁴ „Нешто је лакше поднео смрт својих него њихову срамоту“: *August*, 66.

⁷⁵ *August*, 99.

⁷⁶ *Tiberije*, 2.

⁷⁷ *Tiberije*, 23.

⁷⁸ *Tiberije*, 6.

⁷⁹ *Tiberije*, 7.

⁸⁰ *Tiberije*, 9.

најлепшим годинама и потпуном здрављу...одлучио је да се повуче из јавног живота. Не зна се поуздано је ли то учинио из огорчености према жени коју...више није могао трпети, или...да одсутношћу свој углед сачува“.⁸¹

И на Роду, далеко од очију јавности, где се склонио да избегне сумњу да је супарник Гају и Луцију, Тиберије је био сметња.⁸² Тамо је „прогнаник“ из дана у дан постајао све омраженији и презренији.⁸³ Уплашен за сопствени живот, успео је од Августа да измоли повратак у Рим под условом да се не меша ни у какав државни посао.⁸⁴ За све остало побринула се Фортуна.

Испрва је одбијао да прихвати власт, из страха од опасности које је видео свуда око себе. И њу је прихватио на силу, тужећи се да му намећу тешко и бедно ропство.⁸⁵ „Али кад се ослободио страха, живео је на почетку своје владе сасвим скромно и скоро као обични грађанин“: отклонио је име Император, надимак *Отац отаџбине*, грађански венац, а име *Август* користио је само у писмима страним владарима.⁸⁶ Мрзео је ласкања, а *dominus* је сматрао врло увредљивим именом.⁸⁷ Био је отпоран на погрде и увредљиве песмице о себи, а „такав његов поступак био је толико значајнији што је сам у исказивању почасту према свима готово прекорачио меру удворности“.⁸⁸ Био је умерен према угледним грађанима подједнако као и према нижим људима, и „настојао је да поправи све што је у јавном животу услед немарности или зле навике пропадало“.⁸⁹ Али, све се променило када је изгубио обојицу синова, и повукао се у самоћу у Кампанију.⁹⁰

Тиберије се више никада није вратио у Рим, а државне послове потпуно је занемарио.⁹¹ Једино што је осећао била је мржња, поготово према сопственим рођацима. На Капреји, у самоћи, окрутност коју је поседовао од детињства сада је дошла до изражаја.⁹² „Његову је махнитост још повећало и појачало огорчење које га је обузело када је открио прави узрок смрти свог сина Друза.“⁹³ Отада је постао опседнут истрагом и немилосрдан према свима. „Због тих опачина био је Тиберије не само веома омражен и проклет, него је такође живео у непрестаном страху...његову немирну душу мучиле су,

⁸¹ *Tiberije*, 10.

⁸² *Tiberije*, 11.

⁸³ *Tiberije*, 13.

⁸⁴ Исто.

⁸⁵ *Tiberije*, 24-25.

⁸⁶ *Tiberije*, 26.

⁸⁷ *Tiberije*, 27.

⁸⁸ *Tiberije*, 28-29.

⁸⁹ *Tiberije*, 32-33.

⁹⁰ *Tiberije*, 39.

⁹¹ *Tiberije*, 41.

⁹² „Ниједан дан није прошао без смртне казне“ *Tiberije*, 60, 61.

⁹³ *Tiberije*, 62.

осим тога, разне погрде са свих страна.⁹⁴ Његову суровост прекинула је болест, која је свладала тиранина на велику радост народа.⁹⁵

3.2.4 Гај Калигула

Првих седам поглавља Калигулине биографије посвећени су његовом оцу Германику. „У Германику су, како је довољно познато, биле удружене све телесне и душевне врлине као ни у кога другога.“⁹⁶ Тим речима Светоније поставља контраст између ванредног оца и сасвим недостојног сина.

Калигула је одмалена био склон „окрутним и срамотним неделима“. Волео је, наиме, са највећим ужитком, да посматра мучења и погубљења људи.⁹⁷ Време није могло да укроти његову окрутну нарав. Након Тиберијеве смрти, као једини наследник постао је цар, иако су се проносиле гласине да је поочима лично задавио јастуком.⁹⁸ „Тако је Калигула дошао на власт и испунио жеље римскога народа, ако не и целога човечанства, јер је био најмилији владар...свим становницима Рима, који су сачували успомену на његова оца Германика и самилост за готово уништену породицу.“⁹⁹

Док су код Германика све телесне и душевне врлине биле удружене, Калигула није био здрав ни телесно ни душевно.¹⁰⁰ Не постоји злочин који Калигула није извршио: убио је брата и таста, са сестрама је проводио блуд, према свим сталежима био је суров, најугледнијим људима одузео је стара породична обележја, погубио је мавретанског краља зато што је овај носио пурпурни огртач...¹⁰¹ Калигула је описан као „чудовиште“. У својој окрутности и он је прешао границу дозвољену човеку. Преузео је божанске почасте: облачио се као бог а себе називао *Најбољи и највећи Цезар*.¹⁰² „Пошто је извршио ужасна недела, а још ужаснија сновао“, убијен је у завери у позоришту, а преплашени народ није веровао у вест да је Калигула мртав.¹⁰³

⁹⁴ *Tiberije*, 63, 66.

⁹⁵ *Tiberije*, 75.

⁹⁶ *Gaj Kaligula*, 3.

⁹⁷ *Gaj Kaligula*, 11.

⁹⁸ *Gaj Kaligula*, 12.

⁹⁹ *Gaj Kaligula*, 13.

¹⁰⁰ *Gaj Kaligula*, 50.

¹⁰¹ *Gaj Kaligula*, 23, 24, 35. Увредила га је пурпурна боја: Zadorojnyi, *Colour*, 291.

¹⁰² *Gaj Kaligula*, 22, 52. По узору на *optimus maximus Iuppiter*.

¹⁰³ *Gaj Kaligula*, 49, 60.

3.2.5. Клаудије

У метежу који је настао након Калигулиног убиства, војници су извукли Клаудија из скровишта, и онако *en passant* извикали Клаудија за цара. Док је сенат расправљао о поновној успостави републике, Клаудије је сваком војнику обећао петнаест хиљада сестерција и тако предухитрио сенаторе. „Тако је он био први цар који је верност војника купио и новчаном наградом.“¹⁰⁴

Клаудије је одбио име *Император* и све превелике почести.¹⁰⁵ Био је умерен и скроман, и за кратко време стекао је љубав и оданост римског народа. Међутим, његов углед почео је временом да јењава. Цар је „свуда и јавно био предмет презира“.¹⁰⁶ „Читаву своју власт већим је делом вршио не толико по својој вољи колико по вољи својих жена и слободњака, јер је свуда био понајвише такав како је одговарало њиховим користима или жељама...предан тим људима...и својим женама, играо је улогу не владара, него слуге; све је радио на њихову корист или чак по њиховој склоности и хиру: делио државне службе, заповедништва у војсци, потписивао помиловања и смртне казне, а већином није ни знао нити је био свестан шта заправо ради.“¹⁰⁷

Жене које су целог живота утицале на њега на крају су му донеле и пропаст.¹⁰⁸ Отрован је по налогу Агрипине, која је то можда и лично урадила како би осигурала власт свом сину Нерону.¹⁰⁹

3.2.6. Нерон

Ако можемо да кажемо да је Август пример идеалног цезара, онда слободно можемо рећи да Нерон представља Августов антипод. Све што се дешавало од Нероновог рођења најављивало је будућу несрећу. Обистиниле су се речи његовог оца Домиција, да се од њега и Агрипине није могло родити ништа друго него проклетство и несрећа за државу.¹¹⁰

¹⁰⁴ *Klaudije*, 10.

¹⁰⁵ *Klaudije*, 12.

¹⁰⁶ *Klaudije*, 15.

¹⁰⁷ *Klaudije*, 25, 29.

¹⁰⁸ *Klaudije*, 3. Његова бака Августа презирала га је са највећим презиром, а мајка Антонија називала га је „наказом од човека“. Његова сестра Ливила је проклела немилу и незаслужену судбину римског народа, када је чула да ће он постати владар.

¹⁰⁹ *Klaudije*, 44.

¹¹⁰ *Neron*, 6.

Нерон је приказан као „уметник“, потпуно обузет сопственом умишљеном величином.¹¹¹ Учествовао је у тркама и такмичио се у певању. „Док је Нерон певао, није било слободно изаћи из позоришта, па ни у случају нужде. Стога су, како се приповеда, неке жене и родиле на представама, а многи су се мушкарци...учинили мртвима и дали се изнети као у спроводу.“¹¹² Није се задовољио да своје умеће показује само у Риму, стога је пошао у Ахају. Упечатљив је опис Нероновог уласка у Рим по повратку из Грчке: у град је Нерон ушао на истим колима на којима је и Август прославио тријумф, у пурпурној одећи са грчким плаштом на којима су биле извезене звезде, док је поворка носила остале венце са натписима где је и које противнике победио, којом песмом и којом драмом.¹¹³ Док је Август противнике побеђивао оружјем, Нерон своје противнике побеђује стиховима.

„Обест, похоту, расипност, лакомост и округност показивао је испрва дакако само постепено и прикривено, и као да се ради о младалачкој заблуди, али ипак тако да већ тада нико није сумњао да су то грешке његове нарави, а не његовог доба...али како су његове грешке све више узимале маха, он је напустио шале и тајновитост, те се, не марећи за тајновитост, упустио јавно у још веће грешке.“¹¹⁴ Великодушнима је сматрао оне који потроше све што имају. Надао се да ће пронаћи Дидонино благо, али када га је варљива нада преварила, дао се на лажне оптужбе и отимачину.¹¹⁵ Нерон је успео да надмаши чак и „чудовиште“ Калигулу. И он је убијао немилосрдно: убио је Клаудија и Британика, своју мајку, тетку и жене.¹¹⁶ И он је починио родоскрвнуће. Али Нерон је учинио и оно што Калигула није: силовао је весталку Рубрију.¹¹⁷ Након откривања завере, Нерон је постао још крволочнији. „Отада Нерон није више познавао никаква избора ни границе у убијању, него је убијао кога год је хтео и из којег год разлога.“¹¹⁸ Још упечатљивији од тријумфа јесте опис цара који размишља како да усмрти сопствену мајку, али на начин да се његова умешаност не открије. Како покушаји један за другим не дају резултате, његово очајање све више расте. На крају оптужује слободњака за убиство које је лично наручио. Још већа грозота је његов чин опипавања Агрипиних

¹¹¹ Уметник је представљао стереотип у Светонијево доба. Због уметничког темперамента особа је била слабог карактера, егоистична, уображена и пуна зависти: Cochran, *Imperial Character*, 195.

¹¹² Neron, 23.

¹¹³ Neron, 25. Luke, *Ideology and Humor*, 515.

¹¹⁴ Neron, 26, 27.

¹¹⁵ Neron, 31, 32.

¹¹⁶ Neron, 33- 35.

¹¹⁷ Neron, 28. Весталке су биле свештенице богиње Весте, шест свештеница које су давале завет девичанства. За прекршај завета кажњаване су смрћу по старом обичају. Наиме, биле би живе закопане у земљу. Њихово девичанство било је *sacer*.

¹¹⁸ Neron, 37.

удова, док посматра њено мртво тело.¹¹⁹ „Свој стид је толико погазио, да је готово све своје удове дао окаљати...нема таквога ступња родбинства којег Нерон није каквим злочином окаљао.“¹²⁰

„Таквог је цара трпео свет готово четрнаест година, када га је напoкoн напустиo.“¹²¹ За устанак у Галији сазнао је на исти дан на који је убио своју мајку. И у тим часовима, када су се легије одметнуле од Рима, није га плашио могући губитак власти колико га је вређало то што га је Виндекс називао лошим китаристом¹²². Неронова смрт била је потпуно у складу са његовим животом. У очајању пред иминентним крајем убио га је бодежом његов секретар Епафродит, јер сам Нерон није имао храбрости да то учини.¹²³

3.2.7. Галба

Нероновом смрћу започео је грађански рат, због кога је 69. година у историји остала упамћена као „година четири цара“. Ову годину Светоније је представио као интерегнум између две династије.¹²⁴ Од Нерона до Веспасијана постоје само осамнаест месеци узурпације.¹²⁵

У Галбиној биографији прстенаста структура дела је највидљивија. Све што се дешава пре него Галба постане цар алудира на потоње догађаје. Коришћење историјских паралела је једна од омиљених Светонијевих литерарних техника.¹²⁶ Галбин отац вршио је конзулску службу између Нероновог и Отоновог оца.¹²⁷ Штавише, његов прадеда учествовао је у завери против Цезара, а предак који је први прославио Галбину породицу, побио је на веру тридесет хиљада Лузитанаца.¹²⁸ На тај начин Светоније антиципира Галбино учешће у „побуни“ против Нерона као и његову суровост.¹²⁹ Грчке изреке које се помињу само два пута, у четвртом поглављу од почетка и од краја, најављују Галбин долазак на власт и његову смрт.¹³⁰ Анегдоте везане за изреке сасвим су

¹¹⁹ *Neron*, 35.

¹²⁰ *Neron*, 29, 35.

¹²¹ *Neron*, 40.

¹²² *Neron*, 41.

¹²³ *Neron*, 47-49.

¹²⁴ Benediktson, *Structure and Fate*, 170.

¹²⁵ Wardle, *Rise to Power*, 101.

¹²⁶ Van Wassenhove, *Galba*, 625.

¹²⁷ *Galba*, 6.

¹²⁸ *Galba*, 3.

¹²⁹ Van Wassenhove, *Galba*, 624.

¹³⁰ *Galba*, 4, 20. Benediktson, *Structure and Fate*, 168.

другачије описане у осталим изворима, и сасвим је јасно да Светоније заобилази извор да створи уметничку слику.¹³¹

Попут Тиберија ни Галба није много утицао на стицање власти. У младости је сањао Фортуну како му говори да већ дуго времена чека пред његовим вратима, и како ће се бацити у руке првом пролазнику ако је он не узме. Када се пробудио, пред вратима је заиста нашао бакарни кип богиње.¹³² Отада га је Фортуна водила кроз живот.

Галба је приказан као колебљивац који је нестабилан и амбивалентан према свему.¹³³ Прихватио је Виндексов позив, али је на вест о његовој смрти запао у очај и чак покушао да изврши самоубиство.¹³⁴ „Још пре Галбе стигао је у Рим глас о његовој окрутности и лакомости...тако је Галба уживао већу љубав и углед кад је преузео власт него касније кад је био цар, премда је дао бројне доказе ваљаног владара.“¹³⁵

Када је постао цар до изражаја је дошла његова главна особина – *inertia*.¹³⁶ Све што се десило Галба је могао да спречи, да није било његове несталности. Због његове апатије њим су управљали тројица људи.¹³⁷ Ипак, највећи грех починио је према Фортуну чија је добротина заборавио. Бисерну огрлицу коју је наменио Фортуну посветио је Венери Капитолској. Због незахвалности, уснио је Фортуну како му прети, да ће му сама одузети оно што му је дала.¹³⁸ Незадовољни војници убили су га на улици, а у последњим тренуцима показивао је потпуно исту равнодушност.¹³⁹

3.2.8. Отон

Отонова биографија једна је од најкраћих у делу. Од ране младости Отон је био расипан и обестан.¹⁴⁰ Касније је постао веома близак Нерону, толико близак да су заједно проводили блуд, и „био је упућен у све Неронове тајне“.¹⁴¹ Био је веома популаран међу војницима, који су говорили да је Отон једини достојан да наследи царство.¹⁴²

¹³¹ Benediktson, *Structure and Fate*, 169.

¹³² *Galba*, 4.

¹³³ Van Wassenhove, *Galba*, 625.

¹³⁴ *Galba*, 9, 11.

¹³⁵ *Galba*, 12, 14.

¹³⁶ Van Wassenhove, *Galba*, 627.

¹³⁷ *Galba*, 14. Van Wassenhove, *Galba*, 629.

¹³⁸ *Galba*, 18.

¹³⁹ *Galba*, 20. Van Wassenhove, *Galba*, 631.

¹⁴⁰ *Oton*, 2.

¹⁴¹ *Oton*, 3.

¹⁴² *Oton*, 4.

Разлог за побуну против Галбе било је посињење Пизона, након чега је Отон изгубио наду и одлучио се за употребу силе.¹⁴³ Као цар узео је надимак Нерон и поново поставио Неронова попрсја и кипове.¹⁴⁴ У међувремену, у Германији су избиле побуне. Вителију који је извикан за цара, Отон је понудио да му буде савладар и зет.¹⁴⁵ Како преговори нису успели, ратни сукоби решавали су питање власти. Отон је био поражен и одлучио се на самоубиство. „Његова смрт, која нимало није била у складу са његовим животом, изазвала је велико чуђење...велики број људи који су га за живота проклињали, хвалили су га после смрти.“¹⁴⁶

3.2.9. Вителије

Вителије је своје детињство провео на Капреји међу Тиберијевим развратницима, због чега је доживотно носио погрдни надимак Спинтрија.¹⁴⁷ „И у каснијем животу окаљао се свакојаким срамотама и тако стекао истакнуто место на двору.“ Власт је добио захваљујући војницима који су били нерасположени према цару и спремни на устанак.¹⁴⁸

Као цар прво је погубио стотину двадесет завереника, који су од Отона тражили награду за Галбино убиство. „Заиста ванредно и сјајно дело, које је могло побуђивати наду да ће бити савршен цар, да није у осталим својим поступцима више радио по својој природи и дотадашњем животу, него према ономе како доликује величанству царске власти.“¹⁴⁹ „После је све више и више занемаривао свако божанско и људско право“: за узор у управљању државом узео је Нерона, себе је прогласио доживотним конзулом, а врховни свештеник постао је на *dies ater*.¹⁵⁰ Његове главне мане биле су раскошност и окрутност. „Био је склон да убија и на смрт осуђује сваког човека без разлике и без обзира на кривицу.“¹⁵¹

У осмом месецу његове владе војске у провинцијама су се побуниле. Заклетву су положили Веспасијану, а Вителије је са Флавијем Сабином започео преговоре како би свој живот осигурао. Иако се одрекао власти, охрабрен подршком војника и народа,

¹⁴³ *Oton*, 5.

¹⁴⁴ *Oton*, 7.

¹⁴⁵ *Oton*, 8.

¹⁴⁶ *Oton*, 12.

¹⁴⁷ *Vitelije*, 3.

¹⁴⁸ *Vitelije*, 7-8.

¹⁴⁹ *Vitelije*, 10.

¹⁵⁰ *Vitelije*, 11.

¹⁵¹ *Vitelije*, 13-14.

запалио је Јупитеров храм, са којим су изгореле и присталице Флавијеваца. Убиство Веспасијановог брата Вителију је донело пропаст.¹⁵² Попут његовог срамотног живота, и његова смрт била је срамна.¹⁵³

3.2.10. Веспасијан

„Побуном (*rebellione*) тројице владара и њиховом погибијом било је царство дуго времена уздрмано и у неку руку непостојано, док га напосок није преузео и учврстио род Флавијеваца.“¹⁵⁴

Веспасијан је после Августа најбољи цар по Светонију. Штавише, он и јесте нови Август, обновитељ Рима и државе.¹⁵⁵ Још под Калигулом предвиђали су Веспасијану да ће једном згажена и беспомоћна држава доћи под његову заштиту.¹⁵⁶ Непосредно пред преузимање власти, када је заузео Египат, у храму Сераписа прорекли су му славу.¹⁵⁷ Веспасијана су заправо сами богови подигли на власт.¹⁵⁸ То потврђује и лечење инвалида након којег Веспасијан више не показује оклевање или страх.¹⁵⁹

„За цело време своје власти сматрао је својим најпречим задатком да готово уништено и уздрману државу најпре учврсти, а затим и пролепша.“ Упечатљива је слика цара који сам започиње обнову Капитола, износећи на леђима рушевине.¹⁶⁰ Најнедостојније чланове избацио је из сталежа, а неморал и раскош Веспасијан је обуздао.¹⁶¹ „У свим осталим стварима показао се одмах у почетку своје владе па све до конца једноставним и благим“: ниско порекло није никада крио, слободоумност је подносио са највећом стрпљивошћу, а увреде и непријатељства тако је мало памтио.¹⁶² „Неће се лако наћи да је неко за његове владе кажњен невин, осим без његовог знања... Веспасијан се никад није веселио ничијој смрти, а код праведних смакнућа знао

¹⁵² Vitelije, 15.

¹⁵³ Vitelije, 17.

¹⁵⁴ Vespazijan, 1.

¹⁵⁵ Luke, *Ideology and Humor*, 512-513.

¹⁵⁶ Vespazijan, 5. Wardle, *Rise to Power*, 105-108.

¹⁵⁷ Vespazijan, 7. Овде Светоније нарушава след догађаја, да би, као код Галбе, створио уметнички израз: Wardle, *Vespasianus Religiosus*, 192.

¹⁵⁸ Wardle, *Vespasianus Religiosus*, 201.

¹⁵⁹ Vespazijan, 7. Wardle, *Vespasianus Religiosus*, 194, 196. Слепцу је плунуо у очи, а кљастом дотакао ногу својом петом. „И успех није изостао.“

¹⁶⁰ Vespazijan, 8.

¹⁶¹ Vespazijan, 10-11.

¹⁶² Vespazijan, 12-14.

је да заплаче и уздахне.¹⁶³ Једино му се може замерити похлепа, али она је била подстакнута државним разлозима.¹⁶⁴

Веспасијанова смрт била је достојанствена као и његов живот. Када је осетио да му долази крај, он је устао и рекао: „Цар мора да умре стојећи!“¹⁶⁵

3.2.11. Тит

Најкраћа Светонијева биографија посвећена је Веспасијановом сину Титу. Он је био „љубимац и радост свих људи“.¹⁶⁶ Био је најбољи Британиков пријатељ и замало није погинуо од отрова који је Британика усмртио.¹⁶⁷ Још у детињству показао је врлине духа и тела, које је са годинама само развијао.¹⁶⁸

Када је Галба постао цар, Тит је био послат да му честита, и свуда је привлачио пажњу људи јер су мислили да ће Галба да га посини.¹⁶⁹ На гласине да хоће да свргне оца дошао је у Рим, и Веспасијану рекао: „Ту сам, оче, ту сам!“¹⁷⁰ „Од тог времена Тит је био стални помоћник и заштитник очеве владавине.“¹⁷¹

Сматрао је да је изгубио дан ако у току истог не би учинио неко добро дело.¹⁷² Од природе је био добронамеран и за време његове владавине десиле су се само природне несреће.¹⁷³ Иако му је Домицијан радио о глави, због своје благости Тит није могао да му учини ништа нажао, само га је у самоћи молио да братску љубав почне узвраћати љубављу.¹⁷⁴

„Услед тих прилика затече га смрт, на већу несрећу за човечанство него за њега.“¹⁷⁵ У грозници тужио се небу да му неправедно одузима живот, јер осим једног чина, није учинио ништа због чега би се морао кајати.

¹⁶³ *Vespazijan*, 14-15.

¹⁶⁴ *Vespazijan*, 16.

¹⁶⁵ *Vespazijan*, 24.

¹⁶⁶ *Tit*, 1.

¹⁶⁷ *Tit*, 2.

¹⁶⁸ *Tit*, 3.

¹⁶⁹ *Tit*, 5.

¹⁷⁰ Исто.

¹⁷¹ *Tit*, 6.

¹⁷² *Tit*, 8.

¹⁷³ Исто.

¹⁷⁴ *Tit*, 9.

¹⁷⁵ *Tit*, 10.

3.2.12. Домицијан

„На почетку своје владе обичавао се Домицијан сваки дан по неколико сати повући у своје одаје, где није ништа друго радио него хватао муве и набадао их на оштро зашиљену писаљку.“ У управљању државом био је једно време непостојан, док су се у њему мешале мане и врлине, док напослетку врлине није претворио у мане.¹⁷⁶

Домицијан је водио судове савесно и поправио јавни морал.¹⁷⁷ „У почетку је Домицијан осећао толику одвратност према сваком крвопролићу да је једном одлучио издати проглас да се не смеју жртвовати говеда...исто тако није никада као приватник, а дуго времена као цар показивао готово никакве знаке похлепе и лакоумности...међутим, ни у благости ни у несебичности није трајно остао, али је ипак много брже запао у окрутност него у лакоумност.“¹⁷⁸ Почео је са убијањем сенатора, а све филозофе протерао из Рима и Италије.¹⁷⁹ „Али много крволочнији постао је Домицијан након победе у грађанском рату...његова окрутност била је не само велика, него и подмукла и пуна изненађења.“¹⁸⁰

Од младости је имао веома променљиву ћуд и био неумерен у речима и делима. Сметало му је што зет његовог брата има слуге одевене у бело.¹⁸¹ По доласку на власт волео је да се хвали како је дао власт оцу и брату, они су му је само вратили. Касније је тражио да га ословљавају са *dominus et deus noster*.¹⁸²

„Таквим поступцима постао је свима страшан и мрзак, те је напослетку пао жртвом уроте најближих пријатеља и слободњака, а учествовала је у њој и његова жена.“¹⁸³ Треба имати у виду да је цар био добар само ако је био добар према сенату, и да је Светоније своје дело писао „у време несебичности и умерености царева који су га наследили“.¹⁸⁴

¹⁷⁶ *Domicijan*, 3.

¹⁷⁷ *Domicijan*, 8.

¹⁷⁸ *Domicijan*, 9-10.

¹⁷⁹ *Domicijan*, 10.

¹⁸⁰ *Domicijan*, 10-11.

¹⁸¹ Zadorojnyi, *Colour*, 295.

¹⁸² *Domicijan*, 13.

¹⁸³ *Domicijan*, 14.

¹⁸⁴ *Domicijan*, 23. Wallace-Hadrill, *Virtues*, 318.

3.3. Религија

Опште је познато да Римљани нису предузимали никакав подухват ако претходно није била проверена воља богова. Презир или занемаривање верских обичаја готово увек водио је у пропаст. Чувена је анегдота са Клаудијем Пулхером коју овде и Светоније помиње.¹⁸⁵ Пулхер је презрео верске обичаје и наредио да се *свите коке* баце у море, да се напију воде, јер приликом ауспиција нису хтеле да једу. У поморској битки која је уследила био је поражен. Ту се није зауставио. Када му је сенат наложио да због државне опасности именује диктатора, он је за диктатора именовao свог слугу Гликију.

Светонијево дело препуно је знамења која најављују углавном стицање власти или смрт. Осим знамења Светоније огромну пажњу посвећује сновима, пророчанствима па чак и обичним речима царева или људи блиских царевима. Историја се често понавља код Светонија: цезари обично деле судбину свог оца или неког другог припадника рода, рађају се и умиру у истој кући, сви цареви са именом Гај погинули су од мача¹⁸⁶, многе Цезарове убице истим су ножем извршиле самоубиство¹⁸⁷ ...

3.3.1. Знамења и предсказања

Лоша знамења (*prodigia*¹⁸⁸) представљају супротности знаним и уобичајеним природним појавама, и углавном су најављивала да је *pax deorum* прекршен. Предсказања (*omina*¹⁸⁹) су била природне појаве које су најављивале неки лош догађај. Након битке код Кане шириле су се гласине да су се уочи битке рађала деца са главама слона, док је из класја приликом жетве лила крв. Свим катастрофалним догађајима у римској историји претходили су или овакви „необични“ догађаји, или предсказања: земљотреси, поплаве, пожари...

Од прве до последње биографије Светоније наводи бројне примере добрих и лоших знамења. Цезар је имао коња са готово људским ногама, код којег су копита била

¹⁸⁵ *Tiberije*, 2.

¹⁸⁶ *Kaligula*, 60.

¹⁸⁷ *Julije Cezar*, 89.

¹⁸⁸ OCD, 733-734.

¹⁸⁹ OCD, 622.

расечена и подсећала на прсте.¹⁹⁰ Он му је наговештавао светску власт. Цезарову смрт најавила су многа знамења.¹⁹¹ Приликом откривања Каписовог гроба пронађена је бакарна плоча са натписом: „Кад једном буду откривене кости Каписове, тада ће један Јулов потомак погинути од руке својих сународника, али ће његова смрт ускоро бити освећена великим невољама Италије“. Коњи које је посветио приликом преласка преко Рубикона одбијали су да једу храну и непрестано су лили сузе.

Август има белог коња који најављује добра знамења.¹⁹² Многа знамења најавила су његову величину и успехе.¹⁹³ Гром који је некада давно ударио у зид у Велитри означио да ће један грађанин завладати државом. Када је као дете проговорио, на дедином имању заповедио је жабама да ћуте и оне од тада више нису крекетале. Када је након Цезаровог убиства улазио у Рим, на ведром небу указао му се круг око сунца који је подсећао на дугу. Код Бононије, орао је на његовом шатору поразио два гаврана, што је тумачено као пропаст тријумвирата. Код Акција му је дошао човек по имену Еутих, који је водио магарца са именом Никон. И његову смрт најавила су очита чудеса.¹⁹⁴ Гром је ударио у његов кип и са имена *Caesar* откинуо прво слово, што је значило да ће живети још сто дана. На наваљивање парничара да остане у граду како би им судио, изјавио је: „Ни ако ме све буде задржавало, нећу одсада више бити у Риму!“

Тиберију су наду у будућност пружала пророчанства и чудеса.¹⁹⁵ На првом војном походу жртвеници победоносних легија запламсали су сами од себе. На кров Тиберијеве куће на Роду слетео је орао, птица која до тада није виђена на острву. Пре Тиберијеве смрти светионик на Капреји се срушио, а пепео у Мизену се поново запалио и горео до касно у ноћ.¹⁹⁶

Калигулино убиство обзнанила су разна знамења.¹⁹⁷ Кип Јупитера у Олимпији праснуо је у грохотан смех. На мартовске иде гром је ударио у Капитол. Када је приносио жртву попрскала га је крв фламингоса.

Клаудију је још за време Калигулине владе орао слетео на раме.¹⁹⁸ Војници који су се побунили против цара покајали су се након што бојне знакове нису могли извући

¹⁹⁰ *Julije Cezar*, 61.

¹⁹¹ *Julije Cezar*, 81.

¹⁹² *Zadogojnyi, Colour*, 290. Као што Галба има белу коку.

¹⁹³ *Avgust*, 94-96.

¹⁹⁴ *Avgust*, 97.

¹⁹⁵ *Tiberije*, 14.

¹⁹⁶ *Tiberije*, 74.

¹⁹⁷ Знак да ће постати цар: *Gaj Kaligula*, 57.

¹⁹⁸ *Klaudije*, 7.

из земље, нити украсити орлове.¹⁹⁹ „Предзнаци његовој смрти били су особито ови: појава звезде репатице, коју зову кометом, затим ударац грома у гробницу његовог оца Друза и напоскон чињеница да је исте године умрла већина високих чиновника из сваке врсте.“²⁰⁰

Када је Месалина послала људе да задаве Нерона из његовог узглавља помолила се велика змија.²⁰¹ Пред Неронову смрт знамења су најављивала и пропаст Августове куће.²⁰² Врата на Маузолеју су се сама отворила, а изнутра се чуо глас који је дозивао Нерона. Кипови Лара су се срушили усред припреме за жртве. Када је муња ударила у храм Цезарâ, свим киповима су поспадале главе, а Августовом кипу је из руке испало и жезло.

Док је Галба приносио жртву, коса је поседела дечаку који је држао кадионицу, што је тумачено као знак да ће младића наследити старац. Недуго након тога гром је ударио у језеро у Кантабрији, а на месту удара пронађено је дванаест секира.²⁰³ У сред грађанског рата пронашао је прстен са изрезаном Викторијом, и празан брод пун оружја, што је значило да се предузима праведан рат уз благослов богова.²⁰⁴ „Велика и многобројна чудеса већ су му од почетка његове владе навешћивала свршетак какав га је стигао.“²⁰⁵ Када је походио Рим жртвени бик га је попрскао крвљу. Током приношења жртве венац му је пао са главе. Када је требало да принесе жртву Фортуни дочекао га је старац одевен у црно, са тамјаном у стакленој посуди и вином у земљаном врчу.²⁰⁶

Отон започиње одлучно свој војни поход не обазирјући се на верска знамења, иако су ауспиције биле неповољне а чак се и Тибар излио.²⁰⁷

На бојишту код Бедријака, непосредно пред битку, побила су се два орла. Трећи орао који је долетео са истока отерао је победника и најавио Веспасијанову владавину.²⁰⁸ Титову смрт најавила је грмљавина из ведрога неба.²⁰⁹ На дан битке у Германији, орао

¹⁹⁹ *Klaudije*, 13.

²⁰⁰ *Klaudije*, 46.

²⁰¹ *Neron*, 6.

²⁰² *Neron*, 46. *Galba*, 1

²⁰³ *Galba*, 8. Дванаест секира биле су обележја ликтора.

²⁰⁴ *Galba*, 10.

²⁰⁵ *Galba*, 18.

²⁰⁶ Потпуно супротно од обичаја: жртве је требало да припреми младић одевен у бело, са тамјаном у украшеној посуди и вином у златном врчу.

²⁰⁷ *Oton*, 8.

²⁰⁸ *Vespazijan*, 5. Птица са истока је знак царске моћи: Wardle, *Vespasianus Religiosus*, 187.

²⁰⁹ *Tit*, 10.

који је обгрлио крилима Домицијанов кип најавио је његову победу.²¹⁰ Домицијанову смрт предсказао је удар грома у Флавијевски храм.²¹¹

3.3.2. Пророчанства, снови и астрологија

Предвиђање (*divinatio*²¹²) се могло изразити на неколико начина. Код Светонија се то најчешће дешава сновима и астрологијом. Велику улогу играју и страна пророчишта која су цареви неретко посећивали.

Цезар је сањао да је силовао своју мајку. Та мајка је уствари земља, стога ће он постати господар света.²¹³ „У ноћи иза које је свануо дан убиства сањао је и сам Цезар како више пута лебди над облацима, а онда опет како Јупитеру пружа десницу.“²¹⁴

Август је „кроз читаво пролеће знао уснити на тисуће снова, страшних, али испразних и без значења, а у остало доба године мање, али ови су се чешће испуњали.“²¹⁵ Октавије, Августов отац, је након посете тракијском пророчишту сањао сина у надљудској величини, како у одори Јупитера Најбољег и Највећег у руци држи муњу и жезло.²¹⁶ По дану рођења Августу је у Аполонији владавину светом прорекао астролог по имену Теоген.²¹⁷

Теменски Аполон је у сну јавио Тиберију да неће моћи да изврши посвету његовом кипу.²¹⁸

Калигула је изградио понтонски мост од Баје до Путеола, и два дана јахао преко њега због Тразиловог пророчанства, да ће бити цар исто као што ће прејахати преко Бајског залива.²¹⁹ У сновима су га често плашила разна привиђења.²²⁰

Након што је Клаудије предао Нерона на одгој Сенеки, филозоф је сањао како подучава Калигулу.²²¹ Звезда репатица се неколико ноћи заредом појављивала на небу па је Нерон потражио помоћ астролога; Балбил му је предложио да крвљу умири лоша

²¹⁰ *Domicijan*, 6.

²¹¹ *Domicijan*, 15.

²¹² OCD, 292-293.

²¹³ *Julije Cezar*, 7.

²¹⁴ *Julije Cezar*, 81.

²¹⁵ *Avgust*, 91.

²¹⁶ *Avgust*, 94.

²¹⁷ Човек рођен од бога могао је да препозна божанску природу Августа: Wardle, *God and Man*, 322-323.

²¹⁸ *Tiberije*, 74.

²¹⁹ *Gaj Kaligula*, 19.

²²⁰ *Gaj Kaligula*, 50.

²²¹ Односно биће исти као Калигула. *Neron*, 7.

знамења, након чега је Нерон планирао да убије све најугледније Римљане.²²² Нерон је сањао жену Октавију која га вуче у најгушћу таму и јато крилатих мрава који га прекривају.²²³ Иронија која долази из погрешног разумевања пророчанства често је приметна код Светонија. Нерон је погрешно разумео одговор који је добио у Делфима, да се чува седамдесет треће године. Мислио је да ће у тим годинама умрети, иако се пророчанство односило на Галбину старост.²²⁴

Отону је вести да ће постати цар донео астролог Селеук, који му некада давно прорекао да ће надживети Нерона.²²⁵

Вителијев хороскоп претрашио је његове родитеље, мајка га је оплакивала већ кад је извикан за цара.²²⁶

„По читавом Истоку било је проширено старо и постојано веровање да је од судбине одређено да у то време завладају светом људи који би дошли из Јудеје.“²²⁷ Испоставило се да се ово јеврејско пророчанство односи на Веспасијана. Веспасијан је у Ахаји сањао да ће му се срећа осмехнути када Нерону буде изваћен зуб, док је Нерон сањао да је добио опомену да Јупитерова кола премести у Веспасијанову кућу.²²⁸ Пророчиште кармелског бога обећало му је да ће му се испунити све што жели, ма колико велико то било.²²⁹

Домицијан је сањао да му Минерва, којој је исказивао „празноверно поштовање“, каже да га не може више штитити јер ју је Јупитер разоружао.²³⁰ „Ипак га ништа није тако узбудило као одговор и удес астролога Асклетариона.“²³¹ Цар је упитао астролога за његову судбину, на шта му је астролог одговорио да ће бити ускоро растрган од паса. Сурови Домицијан је наредио да астролога убију и најбрижљивије сахране, да пси не би оскрнавили тело. Домицијан је желео да превари судбину. Међутим, олуја је преврнула ломачу, и напола догорело тело пси су растргли, јер нико не може побећи од судбине.

²²² *Neron*, 36.

²²³ *Neron*, 46.

²²⁴ *Neron*, 40.

²²⁵ *Oton*, 4.

²²⁶ *Vitelije*, 4.

²²⁷ *Vespazijan*, 4.

²²⁸ *Vespazijan*, 5.

²²⁹ Исто.

²³⁰ *Domicijan*, 15.

²³¹ Исто.

3.3.3. Празноверје

Празноверје (*superstitio*²³²) је представљало обичај супротан добром верском обичају који је називан *religio*.²³³ Као празноверје доживљавано је и прихватање страних обичаја и веровања, што је јасно видљиво и из самог Светонијевог дела. Тиберије је „туђа богослужја забранио, особито египатске и јеврејске обреде, присиливши оне који су исповедали таква празноверја да спале богослужна одела са свим прибором“.²³⁴ Нерон је на смртну казну осуђивао хришћане, људе одане „новом и опасном празноверју“.²³⁵

Празноверју су склони „лоши“ цареви уз два изузетка. Да ствар буде занимљивија ти изузеци су два најбоља цара, Август и Веспасијан. Август је празноверан у ситницама. „Патуљке, грбавце и све створове такве врсте није могао подносити, јер их је сматрао наказама природе и лошим знамењима.“²³⁶ Плашио се грома, због чега је „увек и свуда са собом носио кожу морске краве“, а замену ципела схватао је као лош знак.²³⁷ Са друге стране, Веспасијан је по свему описаном празноверан. Читав његов успон заснован је на традицији *superstitio*, и он је у очима својих поданика морао да буде празноверан.²³⁸ Иако су туђи богови и страна пророчишта Веспасијану предсказали будућу величину, он код Светонија није описан као *superstitiosus*.

Од „лоших“ царева празноверни су Тиберије и Нерон, док су утваре у кући у којој је Калигула убијен узнемиравале свакога, док његово тело на исправан начин није било сахрањено.²³⁹ Тиберије се плашио грома, а на глави приликом невремена увек је носио ловоров венац. „Према боговима и верским обавезама био је прилично немаран, јер је био врло одан астрологији“ и уверен да свиме управља судбина (*fatum*²⁴⁰).²⁴¹ Нерон је од пута у Александрију одустао због догађаја у Вестином храму.²⁴² „Све је верске обреде презирао читавог живота, изузевши једино култ Сиријске богиње, али је касније и њу толико презрео да ју је мокраћом окаљао, јер га је ухватило друго празноверје.“²⁴³

²³² OCD, 868.

²³³ Wardle, *Vespasianus Religiosus*, 196.

²³⁴ *Tiberije*, 36.

²³⁵ *Neron*, 16.

²³⁶ *Avgust*, 83.

²³⁷ *Avgust*, 90, 92.

²³⁸ Wardle, *Vespasianus Religiosus*, 196.

²³⁹ *Gaj Kaligula*, 59.

²⁴⁰ OCD, 357-358.

²⁴¹ *Tiberije*, 69.

²⁴² *Neron*, 19.

²⁴³ *Neron*, 56.

3.4. Приватни живот

Највећи део фрагмената биографија који се баве приватним животом описује односе царева према женама и мушкарцима. И овде је приметна подела: код „добрих“ царева све је идеално, „лоши“ цареви способни су само за наказности. По описима скаредних поступака својих јунака Светоније готово достиже Петронија. Сваки однос са мушкарцима код Светонија спада у настраност. Жене аутор углавном користи да истакне негативне особине царева; у сваком помињању жене Светоније открива мушкарца са чијом самоконтролом нешто није у реду.²⁴⁴ Проблем настаје када цар, вођен сопственим жељама, пређе границе интиме и задре у јавно делање.²⁴⁵

3.4.1. Жене

Цезар је претеривао у пожуди као и у свему осталом. „Опште је мишљење да је био врло склон пожулама и да је много новаца на то потрошио.“²⁴⁶ Толико је био познат по својим авантурама да су војници током галског тријумфа певали:

„Грађани, бдијте над женама: ћелави љубавник вози се.

Злато у Галији списко си што си га овде посудио.“²⁴⁷

Августу су се у младости приписивале разне срамоте.²⁴⁸ Његове односе са женама Светоније види као стратегију а не као пожуду.²⁴⁹ „Међу тим оптужбама најлакше је побио срамоту неприродне пожуде, и то чистотом свога тадашњег и каснијег живота.“²⁵⁰ Однос са Ливијом био је идеалан до Августовог краја.²⁵¹

²⁴⁴ On Chong-Gossard, *Women*, 307, 314.

²⁴⁵ On Chong-Gossard, *Women*, 298.

²⁴⁶ *Julije Cezar*, 50.

²⁴⁷ *Julije Cezar*, 51.

²⁴⁸ *Avgust*, 68.

²⁴⁹ On Chong-Gossard, *Women*, 301.

²⁵⁰ *Avgust*, 68.

²⁵¹ Pryzwansky, *Imperial Ideals*, 116-140. Други извори кажу да је у агонији сумњао да га је она отровала.

Тиберије је имао обичај да се „игра“ са животом жена. Малонија је извршила самоубиство јер није желела да прихвати понуде „косматог и смрдљивог старца“.²⁵² Не можемо да пропустимо да на овом месту не истакнемо сличност приче о Малонији са легендом о Лукрецији. Чини нам се да је ова прича обрада те легенде. Такође, Тиберије је мрзео своју мајку јер је она желела подједнаку моћ.²⁵³

Један од разлога због којих је Калигула описан као „чудовиште“ је *stuprum*.²⁵⁴ Калигула је са свим својим сестрама проводио блуд; Друзилу је силовао као девицу.²⁵⁵ „Што се тиче његових бракова, не може се лако одредити да ли их је са већом срамотом склапао или раскидао или настављао.“²⁵⁶

Клаудије је читав живот провео под утицајем сопствених жена; женидбом са Агрипином починио је инцест.²⁵⁷ Према мушкарцима није имао склоности, али према женама био је необуздан.²⁵⁸

Нерон је настран попут Калигуле. Чинио је прељубе са удатим женама; желео је да општи са својом мајком са којом се такмичио за моћ, а сумњало се да је једном приликом „удовољио нечистој пожуди“.²⁵⁹

Отон се оженио Нероновом љубавницом, коју му је Нерон „привремено поверио“. Али када се заљубио у Попеју Сабину и изазвао Неронову љубомору, цар је тај брак развео и Отона послао у Лузитанију. Срамота се разгласила стиховима:

„Зашто је, питате, Отон уз тобожњу изгнан почаст?

Жени је својој он прељубник почео бити.“²⁶⁰

Веспацијан је „после женине смрти узео поново к себи у кућу некадашњу своју љубавницу Цениду“.²⁶¹ Са љубавницом је у вези пре и после брака, јер само „лоши“ цареви чине прељубу.²⁶²

²⁵² *Tiberije*, 45.

²⁵³ *Tiberije*, 50. On Chong-Gossard, *Women*, 309. Pryzwansky, *Imperial Ideals*, 95-100.

²⁵⁴ On Chong-Gossard, *Women*, 300.

²⁵⁵ *Gaj Kaligula*, 24.

²⁵⁶ *Gaj Kaligula*, 25.

²⁵⁷ Pryzwansky, *Imperial Ideals*, 140-157. *Klaudije*, 26. Натерао је сенаторе да прогласе да је брак од највеће користи за државу.

²⁵⁸ *Klaudije*, 33.

²⁵⁹ *Neron*, 28. On Chong-Gossard, *Women*, 308. Pryzwansky, *Imperial Ideals*, 100-105.

²⁶⁰ *Oton*, 3.

²⁶¹ *Vespazijan*, 3.

²⁶² Wardle, *Rise to Power*, 110.

Домицијан је веома неумерен у путеним ужицима.²⁶³ Однос са братаницом Јулијом показује његово лицемерје и недостојност да буде цезар.²⁶⁴

3.4.2. Изопачења*

Једина гласина која је Цезару наносила штету била је фама о његовој неприродној вези са Никомедом. „Глас о његовој невиности није додуше био ничим другим повређен осим његовим боравком код Никомеда, али то је била тешка и трајна срамота која га је излагала општем ругању.“²⁶⁵

Тиберије се на Капреји препустио разним настраностима. Имао је тајну собу за развратности, у којој је посматрајући дечаке како се међусобно задовољавају, будио своје „отупеле страсти“.²⁶⁶ „Још су му се веће и ружније срамоте приписивале, да је готово немогуће приповедати их или слушати, а камоли веровати: да је децу у најнежнијем добу, коју је звао „рибицама“, научио да му се приликом купања провлаче између ногу, да се око њега праћакају и да га лижу и помало уједају.“²⁶⁷ Говорило се и да је након приношења жртве младића који је носио тамјан, као и његовог брата силовао, а потом наредио да им обојици поломе ноге.²⁶⁸

Калигула је са мушкарцима вршио узајамни блуд, а није се уздржавао ни од једне угледне жене. Жене би често позивао са мужевима на гозбе; на гозбама је, обично у присуству мужа, бирао жену коју ће да обљуби. Неким женама је сам у име мужева слао писма о растави.²⁶⁹

Нерон је проводио блуд са дечацима слободног рода и желео да се венча са ослобођеницом Актом. Симбол Нероновог лудила је однос са дечаком Спором. „Дечаку Спору дао је исећи споловило и на сваки начин је покушао да га претвори у женско биће, те га је с миразом и заручничким велом, после свадбених свечаности, уз велику пратњу довео у своју палату и онде га имао као жену.“²⁷⁰

²⁶³ *Domicijan*, 22.

²⁶⁴ On Chong-Gossard, *Women*, 318. Пре тога је погубио весталку Корнелију због инцеста.

* Наслов овог поглавља позајмили смо од Ливија.

²⁶⁵ *Julije Cezar*, 2, 49.

²⁶⁶ *Tiberije*, 43.

²⁶⁷ *Tiberije*, 44. On Chong-Gossard, *Women*, 299.

²⁶⁸ *Tiberije*, 44.

²⁶⁹ *Gaj Kaligula*, 36.

²⁷⁰ *Neron*, 28.

Као што је Клаудије био необуздан према женама, тако је Галба био необуздан према мушкарцима.²⁷¹ „Приповедало се да је Ицела, једног од својих старих љубавника, кад му је у Хиспанији донео вест о Нероновој смрти, не само пред свима чврсто загрлио и изљубио, него га је намолио да му одмах испуни његову жељу и одвео га у страну.“²⁷²

Вителијев однос са Тиберијем представља припрему за власт.²⁷³ Светоније таквим примерима још снажније истиче разлику између прошлих времена, и времена Нерве, Трајана и Хадријана.²⁷⁴ Увнутим односом са Азијатиком, Вителијев приватни живот утиче на његове одлуке и тако показује Вителијеву слабост.²⁷⁵

²⁷¹ On Chong-Gossard, *Women*, 298.

²⁷² *Galba*, 22.

²⁷³ On Chong-Gossard, *Women*, 303.

²⁷⁴ On Chong-Gossard, *Women*, 305.

²⁷⁵ *Vitelije*, 12. On Chong-Gossard, *Women*, 300-301.

3.5. Хумор

Хумор заузима веома важно место у Светонијевим биографијама. Анегдоте које Светоније наводи управо служе да би истакле главне особине царева, или духовито уверавају читаоца да су гласине које се проносе о царевима тачне.

Говорећи о Цезаровом изгледу и његовој реткој коси, Светоније није могао да пропусти да не дода заједљиво, како је овај од свих почести сената и народа „најрадије примио и употребљавао право да сме увек носити лаворов венац“.²⁷⁶ Када је Цезар доделио имање љубавници по веома ниској цени, Цицерон је пропратио чин речима: „Да знате да је још боље купљено: пуштена је трећина (*tertia*)!“²⁷⁷ Цицерон је алудирао на то да љубавница Цезару подводи и своју кћер Терцију.

Тиберијева окрутност приказана је кроз две анегдоте.²⁷⁸ Током спровода, лакрдијаш је довикнуо мртвацу да јави Августу како се још не исплаћују записи које је оставио народу; Тиберије је лакрдијашу исплатио своту и послао га у смрт, да сам јави истину Августу. Рибару, који се на Капреји узверао преко непроходних стена како би Тиберију поклатио необично великог барбуна, је дао рибом истрљати лице; када се рибар назвао срећним јер није донео и морског рака којег је уловио, Тиберије је наредио да рака донесу и њиме му измрцваре лице.

Калигулин хумор понижава жртву шале.²⁷⁹ Као и код Тиберија, анегдоте показују Калигулину окрутност.²⁸⁰ Када су га на гозби конзули који су лежали до њега упитали зашто се грохотно смеје, Калигула је одговорио: „Зашто друго него зато што вам на један мој миг може сместа одлетети глава?“ Наредио је да избичују глумца Апела јер је одуговлачио да Калигули одговори ко је већи, Калигула или кип Јупитера; док је Апел молио за милост Калигула је хвалио његов глас. На походу у Германију, између осталог, тражио је од народа из оближњих градова да пред њим мету пут и поливају га због прашине.²⁸¹ Он, који је изигравао вођење ратова а потом и тријумфе, је наредио војницима да купе шкољке говорећи: „То је плен из Океана (*spolia Oceani*) што га

²⁷⁶ *Julije Cezar*, 45.

²⁷⁷ *Julije Cezar*, 50. Изгледа да Август није имао смисла за Цицеронов хумор.

²⁷⁸ *Tiberije*, 57, 60.

²⁷⁹ *Luke, Ideology and Humor*, 525.

²⁸⁰ *Gaj Kaligula*, 32-33.

²⁸¹ *Gaj Kaligula*, 43.

дугујем Капитолу и Палатину“.²⁸² „Лице, које му је ионако од природе било страшно и ружно, намерно је настојао учинити га још грознијим, намештајући га пред огледалом да би изазвао што већи страх и ужас.“²⁸³

Док су важне државне послове Клаудију водили жене и ослобођеници, цар је „смишљао да изда проглас, у којем би дао допуштење да гости приликом гозбе смеју испуштати тихе и гласне ветрове, када је сазнао да је неки човек опасно оболео зато што их је задржавао од стида“.²⁸⁴ Својим одговором збунио је гладијаторе због чега нису хтели да се боре, све док их он својим „гадним гегањем“ и претњом смрћу није натерао на борбу.²⁸⁵ Клаудије је био неумерен и у јелу. Једном приликом напустио је суђење јер је осетио мирис доручка.²⁸⁶

У Нероновој биографији Светоније бриљира. Када су у једној представи Нерона везивали ланцима, војник је притрчао да му помогне мисливши да га уистину везују.²⁸⁷ Царева веза са Спором праћена је речима: „Могла је бити срећа за човечанство да је Неронов отац Домиције имао такву жену“.²⁸⁸ Када је посветио велелепну палату, која је била толико огромна да је у њеном предворју стајао Неронов кип висок 120 стопа, своје задовољство изразио је речима: „Сада сам напokon почео становати као човек!“²⁸⁹ Због величине палате на јавним местима писани су стихови:

„Рим ће вам палата бити, у Веје се селите, људи,
Ако и Веје вам већ царев не захвати двор.“²⁹⁰

Клаудијеву смрт пропратио је речима да је Клаудије престао „лудовати“ (*morari*) међу људима.²⁹¹ Због Агрипинине смрти нападали су га стиховима:

„Како не потиче Нерон од великог рода Енеје?
Подигао мајку је он, оца Енеја је свог!“²⁹²

²⁸² *Gaj Kaligula*, 43.

²⁸³ *Gaj Kaligula*, 50.

²⁸⁴ *Klaudije*, 32.

²⁸⁵ *Klaudije*, 21.

²⁸⁶ *Klaudije*, 33.

²⁸⁷ *Neron*, 21.

²⁸⁸ *Neron*, 28.

²⁸⁹ *Neron*, 31.

²⁹⁰ *Neron*, 38.

²⁹¹ *Neron*, 33.

²⁹² *Neron*, 38.

Иронија која произилази из чињенице да Галба не разуме гатара, измамљује осмех на усне. Док Отон стоји крај њега током приношења жртве за харуспиције, харуспекс саопштава Галби: „Убице нису далеко!“²⁹³

Вителије је астрологе кажњавао смрћу без икаквог саслушања, јер су издали проглас након што их је цар протерао из Рима: „И Калдејци издају проглас: За опште добро! Вителије Германик до првог октобра не сме бити нигде на свету!“²⁹⁴

Веспасијанова биографија обилује анегдотама. Како је Веспасијан био незнатног рода, када је његов отац Сабин јавио мајци да јој се родио унук који ће једном постати цар, Веспасијанова баба је праснула у смех, чудећи се како је она још при здравом разуму а њен син је већ скренуо.²⁹⁵ Конзулара Местрија Флора, који га је упозоравао да се реч *plostra* изговара као *plaustra*, сутрадан је приликом поздрава назвао Флаур.²⁹⁶ У шалама је користио и грчке стихове. О слободњаку који је променио име из Керил у Лахет, и почео се издавати за слободног човека да би после смрти избегао потраживања царске благајне, Веспасијан је стиховима рекао:

„Лахете, о Лахете,
кад умреш, бићеш опет као некада
ти Керил.“²⁹⁷

Жени која је „умирала од љубави за њим“ исплатио је четири стотине хиљада сестерција, а на питање благајника како да заведе трошак, цар је одговорио: „За љубав према Веспасијану“.²⁹⁸ Осетивши да му се ближи крај рекао је: „Јао мени, чини ми се да постајем бог!“²⁹⁹

Домицијан је због старих двосмислених шала погубио Елија Ламију, којем је пре тога одвео жену. Када га је Тит подстицао да се ожени по други пут, Ламија га је упитао: „Можда се и ти желиш оженити?“³⁰⁰

²⁹³ *Galba*, 19. *Oton*, 6.

²⁹⁴ *Vitelije*, 14.

²⁹⁵ *Vespazijan*, 5.

²⁹⁶ *Vespazijan*, 22. Milns, *Suetonius*, 118.

²⁹⁷ *Vespazijan*, 23. Веспасијан је очито добро познавао грчки: Milns, *Suetonius*, 118-120.

²⁹⁸ *Vespazijan*, 22. On Chong-Gossard, *Women*, 299.

²⁹⁹ *Vespazijan*, 23. Milns, *Suetonius*, 121. Ни у последњим тренуцима Веспасијан не осећа страх.

³⁰⁰ *Domicijan*, 10.

4. Тајна историја

4.1. Опште одлике

Прокопије из Цезареје, један од највећих византијских историчара, није само главни већ је готово и једини извор за Јустинијанову владавину.³⁰¹ Стога не треба да чуди што његова дела изазивају потпуно опречна мишљења по готово сваком питању, имајући у виду да су и сама потпуно различита. Између погрде и панегирика стоји *Историја ратова*, у којој аутор повремено похвали а повремено и покуди царску политику.³⁰² Ипак, највеће контроверзе изазива *Тајна историја*.³⁰³

У *Тајној историји* Прокопије заузима морални тон.³⁰⁴ Критика Јустинијана и његове политике толико је оштра да је интелектуална јавност, која је Јустинијаново доба посматрала кроз призму његове кодификације права, дело схватила као огромну срамоту и покушала да оспори Прокопијево ауторство од објављивања самог дела.³⁰⁵ Упркос свим покушајима да се његово ауторство оспори, Панченко, Дан и Хаури не само да су доказали да је Прокопије писац, већ су и потврдили као тачне многе чињенице које аутор износи.³⁰⁶ Прокопије заправо користећи реторску фигуру *auxesis*, преувеличава све Јустинијанове поступке и догађаје интерпретира на Јустинијанову штету.³⁰⁷ На руку му је ишла чињеница да је Јустинијанова владавина била испуњена „Божјим делима“: куга је према изворима беснела стално од пете године Јустинијанове владе, између 526-557. године забележено је девет земљотреса, земљу нису поштеделе ни поплаве ни варвари који су упадали и пљачкали РOMEЈЕ...³⁰⁸ Јустинијан, који је себе видео као чувара римске традиције и крсташа за веру, је покушавао да обнови Римско царство.³⁰⁹ Међутим, Византија је и тада, као и често пута током своје дуге историје, била принуђена да ратује

³⁰¹ Cameron, *Procopius*, 2.

³⁰² Börm, *Procopius*, 329. Жанровска разлика је веома битна због суштине дела.

³⁰³ Неки истраживачи сматрају да је Јустинијанова дуговечност спречила Прокопија да *Тајну историју*, за коју сматрају да није планирана као засебно дело, припоји *Историји ратова*: Greatrex, *Recent Scholarship*, 90. Kaldellis, *Tyranny*, 48.

³⁰⁴ Evans, *Christianity and Paganism*, 87.

³⁰⁵ Cameron, *Procopius*, 23. Cameron, *Christianity*, 196.

³⁰⁶ Gordon, *Financial Policies*, 23.

³⁰⁷ Migdal, *Demons*, 139. Gordon, *Financial Policies*, 28.

³⁰⁸ Evans, *Procopius and Justinian*, 128.

³⁰⁹ Cameron, *Christianity*, 194.

на два фронта. Животе Византинаца односиле су болести и друге невоље, и испоставило се да је идеја о обнови *Imperium Romanum* само један изгубљени сан. Повремене успехе на спољном плану који су били краткотрајни пратили су унутрашњи немири и побуне против цара, који су стање у Царству још више усложњавали. Камерон је у кризи у коју је држава запала у VI веку видела разлог због којих постоје огромне противречности у Прокопијевим делима.³¹⁰

Прокопије у својим делима опонаша класична дела античке историографије.³¹¹ Како су класичне историје биле секуларне, Прокопије је био принуђен да – пишући дела у доба хришћанства – избегава не само хришћанску терминологију, већ и да због класицизма објашњава савремене појмове.³¹² Притом Прокопије позајмљује фразе из својих класичних узора, што отвара проблем искрености литературе.³¹³ Упркос опречним мишљењима, нама су ближи аутори који сматрају да ниједан Прокопијев рад не представља његове „праве“ погледе, односно да треба правити разлику између наратора и аутора.³¹⁴

Јустинијанова владавина не представља изузетак ни по верским сукобима нити по сукобима са аристократијом.³¹⁵ Штавише, и спољна политика, поготово према источним суседима, била је уобичајена за оно време. Давање поклона у новцу варварима била је политика Царства још од Августа; да би покорио запад и обновио државу Јустинијан је морао да обустави рат на истоку.³¹⁶ Упркос свему овоме Прокопијева критика долази са позиција *raisons d'état*.³¹⁷ Сваким својим политичким поступком Јустинијан наноси штету држави. Али државни бољитак и није побуда која води Јустинијана. Као код Светонијевих „лоших“ царева, Јустинијаном управљају његове страсти и жеље када њим не управља његова жена. Цар уништава све чега се дотакне. Прокопије се жали у име

³¹⁰ Cameron, *Procopius*, 22. И Калделис сматра да је Јустинијанова владавина била инспирација за настанак *Тајне историје*: „It was his disastrous reign that inspired the *Secret History*, possibly the most compelling and damaging invective from antiquity.“ Kaldellis, *Tyranny*, 97.

³¹¹ Downey, *Paganism and Christianity*, 89. Kaldellis, *Tyranny*, 17, 49. Уводи *Историје ратова* и *Тајне историје* подсећају на уводе Херодотовог и Тукидидовог дела.

³¹² Прокопије је исто тако „хладан“ и према паганизму: Cameron, *Scepticism*, 470-471. Камерон је на примеру Свете Софије покушала да објасни Прокопијево избегавање хришћанске терминологије због класицизма: A. Cameron, *Procopius and the Church of St. Sophia*, Harvard Theological Review 58, 161-163. Калделис не доводи у питање класицизам, већ се пита да ли он представља кринку или Прокопијеву „истинску“ критику: Kaldellis, *Tyranny*, 24, 49.

³¹³ Evans, *Christianity and Paganism*, 85.

³¹⁴ „Neither here nor anywhere else must Procopius be taken at face value.“ Cameron, *Procopius*, 24, 43. Börm, *Procopius*, 307, 329. „In my view it is simply impossible to tell from Procopius' works what his personal attitude towards Justinian was.“ Börm, *Procopius*, 337.

³¹⁵ Greatrex, *Recent Scholarship*, 85.

³¹⁶ Gordon, *Financial Policies*, 24.

³¹⁷ Evans, *Christianity and Paganism*, 91.

готово сваке групе у царству.³¹⁸ На основу других дела знамо да се његова критика уствари не разликује од критике царева његових претходника: за Прокопија је идеални владар Мајоријан јер између осталог сам предводи војску; лош цар је Хонорије јер владавину проводи у палати, као и Теодат јер није видео бојно поље.³¹⁹ Владар заправо треба да буде цар-ратник.³²⁰ Осим овога владар не сме да буде кукавица и склон иновацијама, особине које показују слабост Теодосија II; добри владари деле признања само онима који то заслужују, показују благодет, праведни су у суђењу, умерени у приватном животу, лично предводе ромејске армије и заштитници су републике.³²¹ Прокопијева критика уствари је конвенционална, он не доводи у питање царску власт већ пореди добре и лоше царе.³²²

Тајна историја се може поделити на три дела: поглавља 1-5 говоре о Велизару и Антонини, поглавља 6-18 говоре о Јустинијану и Теодори, поглавља 19-30 представљају коментаре Јустинијанове политике.³²³ Могуће је да је трећи део накнадно дописан.³²⁴ Овде ћемо се укратко задржати само на првом делу.

Првих пет поглавља представљају Прокопијеву критику гинекократије.³²⁵ Обе жене управљају својим мужевима; чак и добар човек вођен лошом женом може постати промашај, рђав постаје катастрофа.³²⁶ Велизар је могао да буде херој да није Антонине, за којом је „немушки пошао“ као њен роб.³²⁷

У уводу сам аутор напомиње да раније није могао да напише ову књигу. „Разлог томе је што није било могуће да све ове ствари изнесем онако како би требало да се износе док су творци тих догађаја још живи. Јер, с једне стране, није било могуће сакрити се од гомиле ухода као што не бих могао избећи ни најсвирепију смрт да сам био откривен. С друге стране, нисам се могао ослонити ни на најближе међу рођацима.“³²⁸ Међутим, сада када су се стекли услови да се ова књига напише, аутор је у страху да га не уврсте међу трагичке песнике, јер описује ствари „које људима каснијих

³¹⁸ Kaldellis, *Tyranny*, 47.

³¹⁹ Börm, *Procopius*, 308-310, 321. Код Мајоријана Прокопије свесно заобилази чињенице које се односе на цареву смрт, како би се Мајоријан уклопио у лик идеалног владара.

³²⁰ Börm, *Procopius*, 316.

³²¹ Börm, *Procopius*, 306, 320-321. Код Прокопија такође постоји обрада легенде о Лукрецији, кроз причу о Максенцију: Börm, *Procopius*, 322.

³²² Börm, *Procopius*, 308, 329-330.

³²³ Kaldellis, *Date and Structure*, 598-599.

³²⁴ Kaldellis, *Date and Structure*, 600.

³²⁵ Kaldellis, *Tyranny*, 145.

³²⁶ Migdal, *Demons*, 133-134.

³²⁷ Kaldellis, *Tyranny*, 144. Migdal, *Demons*, 134.

³²⁸ *Tajna istorija*, 19.

поколења неће изгледати ни могуће ни вероватне“.³²⁹ Утеху налази у томе што ће будућа поколења бити мање склона да чине злочине, ако знају „да ће и њихова дела и карактери бити забележени за сва будућа времена“. „Јер ко би од потоњих људи могао сазнати за раскалашни живот Семирамиде или за лудило Сарданапалово и Нероново да писци њиховога доба нису оставили за собом забелешке и сећања о свему томе?“³³⁰

На крају треба додати занимљиву чињеницу да је средњевековна енциклопедија *Суда* дело описивала као комбинацију погрде и комедије.³³¹

³²⁹ *Tajna istorija*, 19-20.

³³⁰ *Tajna istorija*, 20.

³³¹ Kaldellis, *Tyranny*, 149. Cameron, *Procopius*, 24.

4.2. Ликови

Главни ликови у *Тајној историји* описани су апсолутно негативно. Од свих ликова Прокопије је најблажи према Велизару.³³² Не зато што оштрица критике када је у питању Велизар јењава, већ стога што се чини, бар на тренутак, да у Прокопијевим речима заискри понека трунчица сажаљења, која услед Велизарових поступака прелази у отворено гађење.

4.2.1. Антонина

Пре удаје за Велизара, Антонина је описана као мајка многобројне деце, која живи раскаланим животом и има разуздан карактер.³³³ Разуздан карактер донело јој је познавање магије којом контролише Велизара.³³⁴ Она је бестидница и прељубница која једино страхује од Теодоре, јер царица има обичај да на њој искаљује срџбу.³³⁵ У средишту Прокопијевог интересовања налази се Антонинина прељуба са Велизаревим усвојеником Теодосијем, којом је одбацила „поштовање свега што је божанско и људско“. Због своје незасите страсти спремна је да сплеткари чак и против сопственог сина.³³⁶ Према непријатељима је окрутна јер има нарав шкорпије; попут Медеје Македонију и слуге је раскомадала и њихове делове бацила у море.³³⁷ Антонина је вероломна, ништа јој није свето и спремна је да прекрши сваку заклетву.³³⁸ Везу Велизарове кћерке са Теодориним унуком раскинула је јер је „заборавила сва добротинства која јој је царица раније била указивала“.³³⁹ Антонина је узрок свих Велизарових невоља.

³³² Прокопије напада било кога ко је против Велизара: Cameron, *Scepticism*, 482.

³³³ *Tajna istorija*, 20-21.

³³⁴ Migdal, *Demons*, 131.

³³⁵ *Tajna istorija*, 21.

³³⁶ *Tajna istorija*, 23.

³³⁷ *Tajna istorija*, 22. Migdal, *Demons*, 132.

³³⁸ „Антонина је варала Јована и његову ћерку уверавајући их безбројним заклетвама, од којих код хришћана ништа није страшније, да нема никаквих издајничких намера према њима“: *Tajna istorija*, 25.

³³⁹ *Tajna istorija*, 37.

4.2.2. Велизар

Незабораван је опис Велизара као кукавице. Због Теодориних сплетки цар је опозвао Велизара као команданта Истока и забранио чак и његовим пријатељима да га посећују. „А он, Велизар приватни грађанин у Цариграду, шетао је около – један невероватан приказ – готово потпуно сам, увек замишљен и тмуран, плашећи се насилне смрти...једном је приликом Велизар рано ујутру дошао на двор, у пратњи, као што му је био обичај, са неколико верних следбеника. Кад је видео да цар и царица нису добро расположени према њему и пошто су га прости и ниски људи нападали, он је кренуо својој кући касно увече, окрећући се често путем и гледајући на све стране, страхујући од могућег нападача. И у таквом стању заплашености он се попе у своју собу и седе на кревет, сам, не размишљајући ни о чему паметном, и не сећајући се да је икада био човек. Непрестано се знојио, мучила га је несвестица, дахћући снажно у беспомћном страху, мучен ропском неизвесношћу и бригама. То су биле мисли кукавице недостојне једног мушкарца...у међувремену је са двора стигао неки човек по имену Квадрат...прошао је кроз дворишна врата и изненада се зауставио пред вратима што воде у мушко одељење, тврдећи да га је тамо послала царица. Кад је Велизар то чуо, повукао је и руке и ноге на кревет и легао наузнак, потпуно спреман на то да ће га убити. Тако га је сасвим оставило осећање да је мушкарац.“³⁴⁰ Велизару је ипак све опроштено и он је био послат у Италију. Сви су очекивали да ће се Велизар осветити цару и царици за сва понижења. „Мислили су да ће одмах, чим изиђе ван градских зидина, дохватити оружје и донети племениту и одважну одлуку да казни своју жену и све остале који су му нанели толико невоља. Али он је прешао преко свега што се догодило, заборавио је све, и заклетве које је био дао Фотију и осталим рођацима, па је немушки пошао за женом, јер је био невероватно обузет љубављу према њој, мада јој је већ тада било шездесет година.“³⁴¹

Велизар је вероломник попут Антонине. Он није само прекршио заклетве према Фотију, које је овај тражио јер га је узнемиравала судбина Македоније, већ и према робињи којој се заклео да је неће одати. Контраст Велизару представља Фотије који се држи заклетве упркос мукама на које га је Теодора ставила. Породичне интересе он је претпоставио државним, а његове поступке мотивише и похлепа.³⁴² Ипак, прави свој

³⁴⁰ *Tajna istorija*, 32-33.

³⁴¹ *Tajna istorija*, 34.

³⁴² *Tajna istorija*, 26, 35.

карактер Велизар је показао тек после смрти Теодоре. Док су сви мислили да је узрок његовог неверства страх од царице, испоставило се да Велизаром господари његова жена. „Сви су га људи напослетку одбацили, ругали му се и исмејавали га, срамотећи га као човека лудог и глупог.“³⁴³

4.2.3. Теодора

Теодорином пореклу и њеним склоностима посвећена је IX глава *Тајне историје*.³⁴⁴ Њено ниско порекло није било препрека да постане царица; њен отац пазио је циркуске животиње и имао надимак „чувар медведа“. Теодора је почела да се упушта у неморалне односе и док још није била сазрела. „Али чим је одрасла и сазрела придружила се женама на позорници и одмах постала курва...јер она није била ни свирачица у флауту, ни у харфу, него је своју девојачку лепоту продавала свима који би наишли, вршећи свој посао, такорећи, читавим својим телом...са својим љубавницима је оргијала и изазивала њихову похоту, увек проналазећи нове начине полног општења...често је одлазила на заједничке ручкове са десет или више веома снажних младића, који су се курвали с њом; она је лежала са свима, а кад би сви клонули и више нису могли да врше тај посао, одлазила је њиховим слугама којих је било тридесетак, и са сваким од њих спавала, али се није могла заситити у блуду...своје је тело тако излагала блуду да је изгледало као да полног органа нема тамо где га је природа дала свим осталим женама, него на самом лицу!“³⁴⁵ Теодора чак прихвата робове за клијенте.³⁴⁶ Приче из *Тајне историје* рефлектују митове и литерарну традицију.³⁴⁷

Теодора је чедоморка која је безброј пута побацила.³⁴⁸ Није убила само neroђену децу већ и сина Јована, да се истина о њој не би сазнала. „На који је начин овај јадник нестао са овога света не могу да кажем, али га нико до данас није могао да види чак и после царичине смрти.“³⁴⁹ Никада се није помирила са неким ко ју је увредио.³⁵⁰ Због

³⁴³ *Tajna istorija*, 37.

³⁴⁴ *Tajna istorija*, 49-55.

³⁴⁵ *Tajna istorija*, 50-52. Болдвин је у својој расправи показао да описи Теодоре припадају античкој литерарној традицији, јер елементи приче подсећају на Јувеналов опис Месалине, као и на неке делове које има *Historia Augusta*: B. Baldwin, *Sexual Rhetoric in Procopius*, Mnemosyne, Fourth Series, Vol. 40, Fasc. 1/2 (1987), 150-152.

³⁴⁶ *Tajna istorija*, 51. Korte, *Portrayal of Theodora*, 113.

³⁴⁷ Korte, *Portrayal of Theodora*, 120.

³⁴⁸ *Tajna istorija*, 51, 55.

³⁴⁹ *Tajna istorija*, 82.

³⁵⁰ *Tajna istorija*, 73.

љубоморе је наредила убиство Амалсвинте.³⁵¹ За Теодору не постоји ништа свето и спремна је на свакаква неваљалства. Помињање Семирамиде је алузија на Теодору, чији живот је такође раскашан; Теодора се брине једино за испуњавање својих жеља.³⁵² „Цео век људски не би био довољан да се испричају сви њени подухвати.“³⁵³

4.2.4. Јустинијан

Прокопије пре описа самог цара говори о његовом пореклу. Претходни цар Јустин, Јустинијанов ујак, описан је као неписмен човек, којем су чак морали да направе калуп да би могао да потврђује царска документа. „Јустин својим поданицима није могао да учини нити неко добро, нити да им нанесе зло. Био је, наиме, веома простосрдчан човек. Није умео много да прича: био је права сељачина.“³⁵⁴ Још за време његове владавине Јустинијан је управљао државом, и „постао је за Ромеје виновник несрећа о каквима свет вероватно раније никада није ни чуо“.³⁵⁵ Јустинијан је већ тада стварао хаос у држави, док цар, попут „глупог магарца који послушно иде за човеком који га води на узди“, није ни најмање бринуо о томе што се догађа.³⁵⁶

„Природа као да је од свих осталих људи уклонила целокупно неваљалство и усредредила га у души тог човека!“ – у овој реченици сажет је Прокопијев опис цара.³⁵⁷ Не постоји злочин који Јустинијан није починио вођен својом грамзивошћу и жељом за уништавањем. Он уништава и своје пријатеље и своје непријатеље. Да би могао да уништава и друге народе започео је рат са свима. „Наиме, нису само Ромеји, него такоређи готово сви варвари осетили су Јустинијанову страст за проливањем крви.“³⁵⁸ Јустинијан је упоређен са Домицијаном, где Прокопије поново заобилази истину да би изнео причу о *damnatio memoriae*.³⁵⁹ Током његове владавине „ни религија, ни вера у Бога није била сигурна, ниједан закон није био сигуран, ниједан посао није био сигуран, ниједан уговор није био сигуран“.³⁶⁰ Јавне службе продавао је најгорим људима, којима

³⁵¹ *Tajna istorija*, 77.

³⁵² Migdał, *Demons*, 128-130. *Tajna istorija*, 81.

³⁵³ *Tajna istorija*, 56.

³⁵⁴ *Tajna istorija*, 40.

³⁵⁵ *Tajna istorija*, 40-41.

³⁵⁶ *Tajna istorija*, 46. Чини нам се да је пољска класичарка погрешно разумела почетак VIII главе, на основу којег пореди Јустинијана са Сетом и Тифоном: Migdał, *Demons*, 135-136. И Калделис је схватио да је у питању Јустин а не Јустинијан: Kaldellis, *Date and Structure*, 589.

³⁵⁷ *Tajna istorija*, 49.

³⁵⁸ *Tajna istorija*, 87.

³⁵⁹ *Tajna istorija*, 47. Migdał, *Demons*, 136-137.

³⁶⁰ *Tajna istorija*, 69.

су називи „убица“ и „разбојник“ одговарали називу „енергичан“.³⁶¹ Све што је било проверено као добро укинуо је због сопствених новотарија.³⁶² Јустинијан је гори од куге. „И кугу, мада је завладала читавим светом, избегло је не мање људи него што је број оних које је однела зато што их болест уопште није захватила. Међутим, од овог човека ниједно живо створење читаве ромејске државе није могло побећи.“³⁶³ „Мислим да никоме осим Богу не би било могуће да тачно наведе број оних које је он уништио. Лакше би човек пребројао сва зрнца песка, него број оних које је цар поубијао.“³⁶⁴ „Недела која је Јустинијан починио тако су многобројна да ни читава вечност не би била довољна да се испричају.“³⁶⁵

³⁶¹ *Tajna istorija*, 95-96.

³⁶² Lee, *Kataskopoi*, 569-572.

³⁶³ *Tajna istorija*, 41.

³⁶⁴ *Tajna istorija*, 84.

³⁶⁵ *Tajna istorija*, 117.

4.3. Религија*

У Прокопијевим делима хришћанство је помешано са паганском идејом судбине (Τύχη³⁶⁶); то је оно око чега се истраживачи слажу и ту се њихово слагање завршава.³⁶⁷ Приметно је да Прокопије верује да за учињени грех човека мора стићи одговарајућа казна.³⁶⁸ Он верује и у чуда; она представљају знаке кроз које се објављује Божја воља.³⁶⁹

4.3.1. Бог и судбина

У *Тајној историји* вероломнике често стиже казна. Када је Велизар стигао у Италију против њега је био и сам Бог.³⁷⁰ Сергије је у Либији био узрок пропасти РOMEЈА јер је побио осамдесет посланика, иако им се заклео на Јеванђељу.³⁷¹ Соломон је у гневу убио свог ослободиоца ПЕГАЗИЈА; на путу за Исток затекла га је „казна Божја и однела са овог света“.³⁷²

Прокопије на неколико места у делу говори о Богу и судбини.³⁷³ „Тако је јасно да људским пословима не управља људска мудрост, него божја сила, мада су људи склони да то називају судбином, будући да не знају зашто се догађаји мењају онако и на онај начин на који им постају јасни. Јер све оно што изгледа безумно и неурачунљиво радо се назива судбином.“³⁷⁴ Све се дешава по Божјем плану а судбина је ћудљива и неразумна.³⁷⁵

* Наслов овог поглавља треба схватити условно. Он се не односи на Прокопијева лична уверења, већ на места у делу где се помињу верски мотиви.

³⁶⁶ ODB, 2131.

³⁶⁷ Evans, *Christianity and Paganism*, 100. Downey, *Paganism and Christianity*, 89. Cameron, *Scepticism*, 476-477.

³⁶⁸ Evans, *Christianity and Paganism*, 87-88. Cameron, *Scepticism*, 474.

³⁶⁹ Cameron, *Christianity*, 208-210. Cameron, *Scepticism*, 475. Evans, *Christianity and Paganism*, 86-87.

³⁷⁰ *Tajna istorija*, 34.

³⁷¹ *Tajna istorija*, 38.

³⁷² *Tajna istorija*, 39.

³⁷³ *Tajna istorija*, 34-35, 56, 64-65.

³⁷⁴ *Tajna istorija*, 34-35.

³⁷⁵ Evans, *Christianity and Paganism*, 99. Cameron, *Scepticism*, 478.

4.3.2. Јеретици

Прокопије нигде не доводи у питања јереси.³⁷⁶ За њега су то одбачена учења хришћана која људе наводе на погрешна мишљења.³⁷⁷ Међутим, Прокопије критикује цара из угла државног разлога, као и због његове похлепе. Да би преузео богатства која су јеретици поседовали Јустинијан је започео са проверавањем. То је довело до незадовољства јеретика који су се сукобили са царем. Многи су поубијани, а многи су сами себи одузели живот, јер су мислили „у својој заслепљености да правилно поступају“. „Тако је читава Римска империја била испуњена убиствима и изгнаницима.“³⁷⁸

4.3.3. Демони и привиђења

Јустинијан је представљен као господар демона. Демони су се Јовану Грбавцу три ноћи заредом указивали у сну, да би овај ослободио Јустина из тамнице; само тако је Јустинијан могао да дође на власт.³⁷⁹ Неправедно заточеном Фотију у сну се јавио пророк Захарија и обећао му помоћ; сва друга привиђења су демонске природе што је алузија на то да нешто није у реду са самим Јустинијаном.³⁸⁰ Он није син нити иједног човека, он је син демона који је посетио његову мајку у сну.³⁸¹ Људи су виђали како његова глава нестаје и како му лице постаје безоблично; монах није хтео да приступи цару јер је видео да у палати седи сам „владар демона“.³⁸² Теодори је привиђење у сну јавило да ће чим дође у Цариград лећи у кревет са господарем демона.³⁸³ Са њом се господар демона венчао три дана пред Ускршњу недељу, односно на годишњицу Христове смрти.³⁸⁴ Заједно су решили да униште човечанство, а у подухвату им помаже судбина, шаљући на људе земљотресе, кугу и поплаве.³⁸⁵

³⁷⁶ Cameron, *Scepticism*, 474.

³⁷⁷ *Tajna istorija*, 60. Овде спадају и пагани и Самаријани: Evans, *Christianity and Paganism*, 91-92.

³⁷⁸ *Tajna istorija*, 60-61.

³⁷⁹ *Tajna istorija*, 64-65. Migdal, *Demons*, 135.

³⁸⁰ *Tajna istorija*, 30.

³⁸¹ *Tajna istorija*, 65.

³⁸² *Tajna istorija*, 65-66. Evans, *Procopius and Justinian*, 136. Migdal, *Demons*, 140. Kaldellis, *Tyranny*, 156.

³⁸³ *Tajna istorija*, 65.

³⁸⁴ Migdal, *Demons*, 138.

³⁸⁵ *Tajna istorija*, 65.

Део о демонима представља врхунац напада на Јустинијана јер представља обрт хришћанске слике цара, односно инверзију универзалног хришћанског поретка.³⁸⁶ Уместо Христовог намесника на земљи цар је представљен као Антихрист који најављује пропаст света.³⁸⁷ „Само се Божанство, омрзнувши његова недела, окренуло од РOMEјског царства.“³⁸⁸ Ту лежи највећа паралела са Светонијевим описом Нерона, којег и сам Прокопије помиње у уводу.³⁸⁹ Као што Антихрист најављује крај света тако и Неронова владавина најављује крај Рима; пад Нерона значи пропаст Рима.³⁹⁰ Светоније оптужује Нерона да је запалио Рим.³⁹¹ Када му се приближио крај Нерон је желео: да отрује целокупни сенат, да запали Рим, да пусти звери на народ како би се што теже спасавао, да убије све прогнанике као и војне заповеднике; од тога је одустао због очаја да такво дело неће моћи да изврши.³⁹² Као што Јустинијан својим поступцима доноси пропаст човечанству тако је и Нерон желео да уништи читаву државу.

³⁸⁶ Evans, *Procopius and Justinian*, 139. Migdał, *Demons*, 144. Börm, *Procopius*, 334-335. Kaldellis, *Tyranny*, 155.

³⁸⁷ Migdał, *Demons*, 140-141. Јединствено дело из „преживеле“ античке историографије: Börm, *Procopius*, 335.

³⁸⁸ *Tajna istorija*, 88.

³⁸⁹ Ово Мигдалова није приметила.

³⁹⁰ Luke, *Ideology and Humor*, 514.

³⁹¹ *Dvanaest rimskih careva, Neron*, 38.

³⁹² *Neron*, 43.

4.4. Људска природа

Постоји неколико места у делу на којима Прокопије говори о људској природи. Ти делови потпуно су различити од Светонијевих биографија јер у њима аутор описује обичне а не обожене људе. Да ли су ови делови последица „побожне резигнације“, „скептицизма“ или литерарне традиције тешко је утврдити.

„Наиме, кад се злочину даје пуна подршка, он расте преко мере, јер ни они злочини који се кажњавају обично се не могу потпуно искоренити, пошто људи по самој природи непромишљено срљају у порок.“³⁹³

„У случају жртава које су претрпеле најсвирепија мучења од стране злочинаца, највећи део несреће која долази услед политичких нереда ублажава се сталним ишчекивањем кажњавања које ће извршити закони и власт. У својој сталној нади у будућност, људи подnose своје садашње невоље лакше него кад их мучи насиље које врши власт, у име државе. Они, наравно, много више тугују над својом злом судбином и бивају непрестано бацани у очајање јер знају да не могу очекивати никакву казну.“³⁹⁴

„Човек који нимало не води рачуна о срамоти због раније извршених дела и који се не устручава да се пред својим друговима прикаже као одвратан карактер, за таквог човека ниједан пут безакоња није неприступачан; него охрабрен бестидношћу, која се увек испољава на његовом челу, он врло лако и без икакве муке прилази најодвратнијим поступцима.“³⁹⁵

„Човекова природа не зна за оклевање да изврши убиство, кад се може надати неком положају, или можда некој великој суми новца.“³⁹⁶

„Заиста, кад је поставио прву групу злочинаца на власт и кад је слобода власти изнела на светло њихово неваљалство, ми смо се чудили да људска природа може крити у себи толико неваљалства. А кад су они други који су их касније наследили на тој дужности могли да их још и превазиђу у великој мери, људи су се међу собом чудили како је то могуће да људи, који су раније изгледали најпоқваренији, могу да буду и сад превазиђени у тој мери да сад изгледа да су они људи били веома карактерни у свом

³⁹³ *Tajna istorija*, 43.

³⁹⁴ *Tajna istorija*, 46.

³⁹⁵ *Tajna istorija*, 55.

³⁹⁶ *Tajna istorija*, 77.

поступању; трећа група је, разуме се, надмашила другу у свим облицима неваљалства, а после њих још други су својим новим поступцима у злочинима постигли да њихови претходници буду названи часним именом! А пошто се зло настављало, могли су сви људи научити из чињенице што неваљалство код људи расте до безграничности, ако је подстицано знањем стеченим од претходника и могућношћу слободног рада, доведено дотле да се могу окаљати сви који се појаве, онда изгледа да неваљалство постиже такве размере, да чак ни машта њихових жртава не може да их измери.³⁹⁷

³⁹⁷ *Tajna istorija*, 96-97.

4.5. Хумор

Прокопије користи хумор као и Светоније, да покаже особине својих ликова или необичност неке ситуације.

Антонина је желела да убије свог сина само да би Теодосија успела да доведе у Италију. На крају је успела да омогући долазак свом љубавнику. „Тамо је у пуној мери уживала и пажњу свога љубавника и глупост свога супруга, а касније се са обојицом вратила Цариград.“³⁹⁸ Међутим, Теодосије је био свестан своје кривице, а како су опасности вребале са свих страна, вратио се у Ефес и тамо примио монашки постриг. Антонина је тада полудела и променила начин живота: заменила је начин живота у туговање, непрестано је плакала и уздисала за Теодосијем, чак и у Велизаровој близини. „Најзад је чак и свога мужа увукла у ову кукњаву и натерала га да седи поред ње. И тако је овај јадник плакао и дозивао вољеног Теодосија.“³⁹⁹

Говорећи о Теодориној суровости, Прокопије прича о извесном сенатору Теодосију, којем је она одузела имање али се тиме није задовољила, већ га је затворила у једну подземну просторију; ту је сенатор био везан поред јасала тако кратким конопцем који се није могао олабавити. „И тако је овај јадник стајао непрестано уз јасле, тако је јео и спавао и вршио све остале природне потребе, и било је потребно још само да њаче да би потпуно личио на магарца.“⁴⁰⁰

Слика Велизара који на поду обећава својој жени да ће бити њен верни роб, прелазећи језиком са једне на другу њену пету, праћена је реченицом: „То су, дакле, били догађаји у вези са Велизаром, војсковођом, човеком коме је нешто раније судбина предала у руке Гелимера и Витига, као ратне заробљенике“.⁴⁰¹

Јустинијан не ратује да обнови државу. Он ратује због тога, што „за њега ништа није значило да уништи само РOMEЈСКО царство, он је успео да покори и Либију и Италију само из тога разлога да би могао уништити становнике тих земаља заједно са оним другима који су већ били под његовом влашћу“.⁴⁰²

³⁹⁸ *Tajna istorija*, 23.

³⁹⁹ *Tajna istorija*, 24.

⁴⁰⁰ *Tajna istorija*, 29.

⁴⁰¹ *Tajna istorija*, 33.

⁴⁰² *Tajna istorija*, 41.

Теодора је желела да се побрине за телесне казне. Стога је „проститутке, којих је било више од пет стотина и које су по цени од три обола обављале свој рад насред трга, за зараду од које се једва могло живети, покупила је и послала на копно с друге стране града и затворила их у манастир Покајање и натерала их да тамо измене свој начин живота. И неке од њих су се ноћу стрмоглавиле у понор и убиле, да би се ослободиле наметнутог начина живота“.⁴⁰³ Већ на наредним страницама Прокопије каже да је Теодора крива за то што су се жене морално покварили и што су постајале курве.⁴⁰⁴

⁴⁰³ *Tajna istorija*, 80. Цена од три обола припада античкој литерарној традицији и отвара могућности за многе алузије: Baldwin, *Three-Obol Girls*, 255-257.

⁴⁰⁴ *Tajna istorija*, 82.

Закључак

Дванаест римских царева и *Тајна историја* су дела која припадају античкој литерарној традицији. То је корен сваке сличности између Светонијевог и Прокопијевог дела. Како Прокопијева погрда почива на апсолутној негацији универзалног поретка, те сличности морамо тражити код царева које Светоније описује негативно. Очигледну сличност представљају сексуалне склоности царева и сексуалне склоности Теодоре. Код Светонија жене се надмећу за власт, код Прокопија оне владају. Лоши цареви не ратују, они симулирају ратове и измишљају победе; Јустинијан време проводи у догматским распрама, далеко од бојног поља. Штавише, варвари због његовог карактера сами хрле у Цариград. Чак и Калигула и Нерон повуку неки добар потез; Јустинијанови су сви рђави. Ипак, највећу сличност представљају описи Нерона и Јустинијана. Оба владара стварају хаос и доносе пропаст својим поданицима.

Разлике између два дела су многобројне, почевши од жанровске. Док Светонијево дело спада у биографије, *Тајна историја* је необичан спис са специфичном структуром, који се готово не може класификовати. Осим средишњег дела који има своју унутрашњу логику, све остало делује као да је случајно „набацано“. У биографијама је уочљива Светонијева концепција описа; не раздвајајући битно од небитног он често изазива конфузију. Код Светонија жене се само спомињу, код Прокопија су у главним улогама. Светоније раздваја приватни живот од вођења државе, код Прокопија приватно и јавно се преплићу. Главне мане Јустинијана и Велизара само делимично подсећају на цезаре. Они поготово нису склони настраностима које упражњавају сви „лоши“ цареви. Светонијево дело је испуњено знамењима која спадају у римску државну религију; она најављују рађање и смрт цезара, долазак на власт и губитак исте. Прокопије обрће владарску идеологију која је у суштини хришћанска; спајање са судбином последица је класичне литерарне традиције.

О Светонијевом делу у науци готово и да нема спорења. Око Прокопија научници се споре готово по сваком питању. Упркос свему, Прокопијево дело је јединствено. У своме делу он је, користећи хиперболу, критику подигао на један виши ниво. Успео је да обрне Јустинијанову хришћанску царску слику и да владара прикаже као Антихриста. Због недостатка извора наше разумевање *Тајне историје* је ограничено. Ми не знамо да

ли су постојала слична дела и какав је био однос међу њима. Не знамо ни која је била Прокопијева намера; да ли је ово засебно дело или га је Прокопије писао као додатак *Историји ратова* која га је прославила. Што је најважније, ми не знамо Прокопијев мотив и принуђени смо да о свему овоме само нагађамо. Остаје нам нада да ће у наредном периоду истраживачи разрешити бар неке дилеме око Прокопија, и да ће нам његова дела бити јаснија и разумљивија.